

FELSEFE NEDİR?

Felsefe, Yunanca Philia (sevgi) - sophia (bilgelik) kelimelelerinden oluşan Philosophia "*bilgelik sevgisi*" anlamına gelmektedir. Philosophia, durup dinlenmeden doğru bilgiye ulaşma eylemidir. Philosophia kelimesinin ortaya çıktığı zaman diliminde iki düşünür tipi vardır,

Bunlar:

Philosophos: Bilgeliği arayan, hakikati elde etmeye çalışanlar.

Sophos: Bilgeliğe ve hakikate sahip olduklarına inananlar. Bilgiyi seven, bilgelige ulaşmaya çalışan ve bu amaç doğrultusunda felsefe yapan kişiye *filozof* denir. Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi philosophia, insanın hakikate ulaşması için çaba göstermesi gerektiğini ifade eder.

Felsefe, bilgiyi ve bilgeliği sevme ve bu alanda çaba gösterme anlamındadır. Bilgelik, sınırlı varlık alanının bilgisi değil, bütün varlık alanlarını içine alan her şeyin tümel bilgisini ifade eder. Felsefe sözcüğünden bilgeliği inceleme, bilgelikten de, bütün var olanların tam bilgisi anlaşılır. Felsefede bilgelige ulaşmak için ilk nedenleri, ilkeleri aramakla işe başlamak gerekir.

Bu nedenle felsefe diğer bütün bilimlerle ilişki halindedir. Felsefede bu tümel bilgiye, *hakikat (doğruluk)* denir. Dolayısıyla felsefe hakikati arama çabasının ürünüdür.

Felsefe Nasıl Doğmuştur?

- Merak ve Öğrenme Arzusu
- Mitoloji ve Dinsel Açıklamaların insanlara Yeterli Gelmeysi
- Toplumsal Refah Ortamının Yüksek Olması
- Özgür Düşünce Ortamının Varlığı

Felsefe Niçin Gereklidir?

Bir insan etkinliği olarak felsefe, insan için bir ihtiyaçtır. Soru sormadan, merak etmeden, düşünmeden yaşayamayan insan, felsefeye her zaman ihtiyaç duyacaktır.

Felsefe, insana her şeyden önce disiplinli düşünmeyi öğretir. Çevresinde olan bitenlere eleştirel gözle bakabilmeyi öğretir. Bunun yanında, neyin, nasıl, niçin değerlendirilebileceği konusunda sistemli çalışma ve araştırma yapma yollarını da gösterebilir.

Felsefe insana düşünmeyi öğreten bir sanattır. İnsanı insan yapan ve onu diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği düşünebilmesidir. İnsanın diğer varlıklara göre değerini artıran düşünebilmesi ve düşündüğünü diğer insanlara çeşitli şekillerde aktarabilmesidir.

Düşünme özelliği insana, diğer varlıklardan farklı olarak sürekli kendini yenileme, geliştirme ve diğer varlıklardan üstün olma gücünü sağlamıştır.

İnsan bu güç sayesinde medeniyetler kurmuş, bilimsel buluşlar ve icatlar yapmış, evreni tanıma ve anlama çabası içerisinde girmiştir. Evreni anlama ve yorumlama çabası ancak felsefeyle olanaklıdır. Bu yönüyle felsefi inceleme, fikirler dünyasına bir çağrıdır.

Felsefenin Tanımları

Felsefe, filozofa bağlı bir söylem (öznel bir düşünce) olduğu için filozofça felsefenin günümüze kadar birçok tanımı yapılmıştır.

Felsefe tanımlarından bazıları şunlardır:

- **Felsefe:** insan, evren ve değerleri anlamak amacıyla var olanların temel ilkelerini ve ilk nedenlerini araştıran, düzenli, sistemli, birleştirici, eleştireli nitelikli bir bilgi ve düşünüş biçimidir.
- **Felsefe:** insanın kendisi, yaşamı, içinde yaşadığı toplum ve evren üzerinde düşünme etkinlikleri sonucunda ortaya çıkmış bir disiplindir.
- **Felsefe:** bilginin temelinde bulunan birtakım doğrulara ulaşma çabasıdır. Felsefe, doğruya ulaşmayı amaçlarken, eldekileri sürekli ayıklar, eleştirel bir süzgeçten geçirir.
- **Felsefe:** kişinin kendisini ve çevresini anlama, açıklama ve yorumlama çabasıdır. En geniş anlamıyla felsefe; insanı, evreni, değerleri anlamak için sürdürülen bir araştırma çabası, birleştirici ve bütünleştirici bir açıklama gayretidir.

FELSEFENİN ÖZELLİKLERİ

- Felsefede bilgi değil, bilginin aranması amaçtır.
- Felsefi etkinlik sürekli devam eden bir süreçtir.
- Felsefe eleştirel bir bilgi türüdür.
- Felsefe varlığı bir bütün olarak ele alır.
- Felsefe akıl ilkelerine dayanır.
- Felsefe çağın koşullarından etkilenir.
- Felsefe öncelikle bir meydan okuma, karşı çıkmadır.

Felsefe Ne İşe Yarar? (Felsefenin İşlevi)

- Felsefe bilimlere yol gösterir, bilimlerin gelişmesini sağlar.
- Anlama ve gerçeği görme ihtiyacını giderir.
- İnançın biçimlenmesinde etkili olmuştur.
- Felsefe insanı "*insan olma bilincine*" ulaştırır.
- Eleştirel bir bakış açısı kazandırarak olayların anlaşılmasını kolaylaştırır.
- Toplumsal yaşamı etkiler.
- Felsefe ruh güzelliği sağlar.
- Bilgi toplumunun oluşmasını amaçlamış, bilginin üretilmesinde katkıda bulunmuştur.

Felsefi Problem (Felsefenin Soruları)

- Felsefi sorulara kesin cevap vermek imkansızdır.
- Felsefenin sorularını filozof sorar.
- Felsefi soruların cevabı düşünceye dayanır.
- Felsefe soruları her şeyin özünü belirlemeye yöneliktir.
- Felsefenin soruları zaman içinde değişikliğe uğrayabilir.

Filozof Kimdir?

- Filozoflar bilgiğe ulaşmak isteyen kimselerdir.
- Filozoflar, sorgulayıcı ve şüpheci bir yapıya sahiptir.
- Filozofların görüşleri zamanla değişebilir.
- Filozoflar birbirinin görüşünden etkilenir.
- Filozoflar yaşadıkları çağda anlaşılammıştır.
- Felsefe görüşler filozofların varlığına bağlıdır.
- Filozoflar öznel çözümler üretir.
- Filozoflar farklı alanlardaki temel bilgilere sahip olmak zorundadır.
- Filozoflar yaşadıkları çağdan etkilenebilirler
- Filozofun kişisel birikimleri ve yaşantıları düşünce sistemlerini etkiler.

BİLGİ FELSEFESİ**Bilgi Felsefesinin Konusu**

"Bilgi nedir?" sorusunu temele alan bilgi felsefesine epistemoloji denir. Bilgi felsefesinin diğer bir adı da epistemolojidir. Bilgi felsefesi, bilgiyi kendine konu edinen mantık ve psikolojiden farklıdır. Bilgi felsefesi insan bilgisinin niteliğini inceleyen mantık ise doğru düşünme ilkelerini araştırır.

Mantık önermelerin doğruluğunu değil, önermeler arası ilişkileri inceler. Bilgi felsefesi bilgiyi felsefe kavramıyla ele alarak insan zihninin bilgiyi elde etme yollarıyla ilgilenir. Bilgi felsefesi zihnin bilgi yapısını araştırır.

Bilgi Ve Bilgi Çeşitleri

İnsan, doğası gereği merak eden ve araştıran bir canlı türüdür. Daha ilk çağlardan beri bu özelliğiyle, diğer canlılar içinde kendisine farklı bir hayat kurmuştur. İnsandaki öğrenme isteği her geçen gün bir kat daha artmıştır.

Çünkü, çevresindeki doğal güçlere, karşı elde ettiği başarı onu yüreklendirmiş ve isteklerini artırmıştır. İşte, merak ettikçe gelişen, geliştikçe istekleri çoğalan insan, hep daha iyi ve daha rahat yaşama yollarını araştırmıştır.

Bunun yanı sıra insanın egemen olma, hükmetme isteği de onu yeni bilgiler aramaya yöneltmiştir. İnsan, çevresindeki nesnelere, yaşanan olayları, duyu verilerini, hayal gücünü ve düşünme yeteneğini kullanarak anlamaya çalışır.

Bu kavramaya "bilme" denir. İnsan bilinç sahibi bir varlık olarak kendisinin dışında bulunan nesnelere kavradığı gibi, kendi bilincini ve iç dünyasını da algılar.

Bilgi

Bilgi edinme olayı yalnızca insana özgüdür. İnsan zihinsel faaliyetleri sonucunda soyutlamalar yaparak belirli kavramlara ulaşır. Kavramlar arasında bağlantılar kurarak, çeşitli yargılar ve çıkarımlar elde eder. İşte bu süreç içinde ortaya çıkan ürünlere "bilgi" denir.

Özne (suje) ile nesne (obje) arasındaki ilişkilerden, doğrudan duyu verileri ve yaşam deneyimleri aracılığı ile çıkarılan sonuçlar bilgiyi meydana getirir.

Özne (bilen, suje)

Bilgiye yönelen, anlayan, kavrayan ve yorumlayan insan bilincidir.

Nesne (bilinen, obje)

Bilgiye konu olan, kavranan, insan dışında yer alan her şeydir.

Bilgi aktı

Sujenin objeye yönelmesini, insan zihninde bilginin oluşmasını sağlayan obje ile suje arasındaki ilişkiyi kuran bağlara "bilgi aktı" adı verilir.

Bilgi Çeşitleri

Dış dünyada, değişik varlık ve olayların zihninde değerlendirilmesi ve algılanması sonucu çok farklı bilgi türleri ortaya çıkmaktadır.

Varlık çok boyutlu, çok yönlüdür. Bilgi de varlığa ilişkindir. Bilgi, ait olduğu alan, elde edilişi, özne-nesne ilişkisi ve bilgi aktı açısından çeşitli türlere ayrılır. Bilgi türleri dayandıkları kaynaklara, kullandıkları yöntemlere, çizdikleri amaçlara göre adlandırılır.

Buna göre bilgi türleri şunlardır:

1. Gündelik Bilgi
2. Dini Bilgi
3. Teknik Bilgi
4. Sanat Bilgisi
5. Bilimsel Bilgi
6. Felsefi Bilgi

Gündelik Bilgi (Empirik Bilgi)

Günlük yaşamın sınırları içinde gelişen, duyum ve algıya dayanan, deneysel bilgidir. Bu bilginin kaynağında hepimizin aşağı yukarı aynı biyolojik, fizyolojik yapıya ve benzeri toplumsal şartlara sahip olmamız yatar.

Hepimiz yağmurun ıslattığını, güneşin ısıttığını, yemenin açlığı gidereceğini ve sonbaharın arkasından kışın geleceğini biliriz.

Gündelik Bilginin Özellikleri

- Özneldir (kişiseldir).
- Amaçsız, sistemsiz ve yöntemsiz elde edilir.
- İnsan yaşamını kolaylaştırmaya yardımcı olur.
- Yanıltıcı bilgileri içerebilir.
- Denemeye dayanan bir genelleme olup, nedensiz sonuç bağlantısını gerçekçi olarak vermeyebilir.
- Günlük algılarımızla temellendirilmiştir.

Dini Bilgi

Dini bilgi, özne ile nesne arasındaki ilişkinin inanç, vahiy, kutsal kitap ve din çerçevesinde kurulduğu bilgi çeşididir. Bu bilgi, Tanrı ile inanan insan arasında bir inanç bağı olması bakımından özneldir (*subjektif*).

Dini Bilginin Özellikleri

- Varlığı inanç yoluyla açıklar.
- Öznel bir bilgi türüdür.
- İbadet ve inanç kurallarını içerir.
- Mutlak inancı gerektirir.
- İnsanın iç yaşantısını ve toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları belirler.
- Dogmatik bir bilgidir.

Teknik Bilgi

İnsanın, temel gereksinimlerini karşılamak ve yaşamını kolaylaştırmak için bilgisini kullanma amacıyla araç-gereç ile ilgili bilgilere denir. Teknik bilginin amacı insana yaşamında rahatlık ve kolaylık sağlamaktır.

Teknik bilgi, gündelik ve bilimsel bilginin pratiğe dönüştürülmesiyle oluşur. Bu nedenle teknik bilginin kaynağı gündelik ve bilimsel bilgilere dayanır.

Teknik Bilginin Özellikleri

- İnsanın pratik yaşamını kolaylaştırır.
- İnsanın doğaya egemen olma isteği sonucunda ortaya çıkmıştır.
- Doğanın insan yararına kullanılmasını sağlar.
- İnsana fayda sağlamak amacıyla araç-gereç yapımına dayalıdır.

Sanat Bilgisi

Sanat; güzeli arama, bulma veya onu yaratma anlamına gelen bir etkinliktir. Sanat bilgisinde, sujeyi objeye yönelten "güzel-lik" kaygısıdır.

Sanat bilgisi, sanatçının nesnel dünyayı estetik duygu oluşturacak biçimde kendinden bir şeyler katarak yeniden oluşturmasıyla oluşur. Sanat bilgisinde özne; sanatçının kendisidir.

Sanatta, özne (suje) ile nesne arasındaki bağ notalarla (seslerle) yapılıyorsa müzik, renklerle yapılıyorsa resim, biçimle yapılıyorsa heykel gibi sanat türleri doğar.

Sanatsal Bilginin Özellikleri

- Duygulara yöneliktir.
- Ürünleri somuttur.
- Öznel (kişisel) bir bilgidir.
- Ölçüt, doğruluk veya yanlışlık değil güzellik veya çirkinliktir.
- Akla dayanmaz, duyguya, coşkuya, sezgiye ve hayal gücüne dayanır.
- Biriciktir, tekrarlanamaz, başkalarıyla karşılaştırılmaz.
- Estetik haz verir.

Bilimsel Bilgi

Bilimsel bilgi, sınırlı bir konusu ve belli bir yöntemi olan; sistemli ve genel-geçer sonuçlara ulaşmak isteyen bir bilgidir. Yani olayları veya durumları sebepsonuç ilişkisi içinde, deney ve gözleme dayandırarak aklın ilkeleri içerisinde inceleyen, genel-geçerliliği bulunan bilgilere bilimsel bilgi denir.

Bilimsel Bilginin Özellikleri

- Bilimsel Bilgi Nesnel (objektif)dir.
- Bilimsel Bilgi Genelleştirilmiştir.
- Bilimsel Bilgiler Kesindir.
- Bilimsel Bilgilerde Öngörü (Öndeyi) Vardır.
- Bilimsel Bilgiler Evrenselidir.
- Bilimsel Bilgi Akla ve Mantığa Dayanır.
- Bilimsel Bilgi Deney ve Gözlem Yoluyla Elde Edilen Tekrarlanabilir Bir Bilgidir.
- Bilimsel Bilgi Birikimli Olarak İlerler.

Felsefi Bilgi

Felsefi bilgi aklın, insan, evren ve değerler alanındaki merakının sonucunda ortaya çıkmıştır. Felsefe bilgisi evreni ve var olan her şeyi bütün olarak kavramak, bilmek isteyen ve tümel bir açıklama tutkusundan kaynaklanan bir bilgi türüdür.

- Felsefi Bilgi Özneldir (Sübjektiftir).
- Felsefi Bilgi Birleştirici ve Bütünleştiricidir.
- Felsefi Bilgi Eleştiricidir.
- Felsefi Bilgi Tarihinden Soyutlanamaz.
- Felsefi Bilgi Akla Dayanır ve Kendi İçinde Tutarlıdır.
- Felsefi Bilgi
- Esnektir ve Daima Kendisini Yeniler.
- Felsefi Bilginin Sonuçları Varsayımlıdır.
- Felsefi Bilgi Yığılımlıdır (Kümülatiftir)

BİLGİNİN DOĞRULUK ÖLÇÜTLERİ

Uygunluk

Doğruluk, düşünce ile nesne arasında ki tam uygunluktur. Bilginin konusu olan nesnesine uygunluğudur. "Yağmur Yağıyor" önermesi, yağmur yağıyorsa doğru, yağmıyorsa yanlıştır.

Tutarlılık

Doğruluk, bir bilginin veya önermenin daha önce kabul edilmiş doğru bilgi ve önermelerle çelişmemesidir. Zihindeki bir bilginin zihinde ki başka bir bilgi ile çelişmemesidir.

Örneğin $a = b$, $b = c$ ise $a = c$ dir.

Tümel Uzlaşım

Bir bilginin veya önermenin doğruluğu hakkında herkesin veya çoğunluğun aynı düşüncede birleşmesidir. Örneğin karşı-mızda duran bir nesnenin leopar olduğunu düşünüyor ve başkaları da aynı düşüncede ise bu önerme doğrudur.

Apaçıklık

Bir bilgi veya önermenin hem açık ve seçik hem de kuşku duyulmayan bir apaçıklıkta olması durumudur. Bu tür bilgiler sezgisel bir kavrama ve çıkarımla elde edilir.

Açık Bilgi: Bir bilgi veya düşüncenin bir bütünlük içinde tutarsızlık içermeden kavranmasıdır. Örneğin, dış ağrısının hissedilip bilinmesi açık bilgidir.

Seçik Bilgi: Bir bilgi veya önermenin bir başka bilgi veya önerme ile karıştırılmamasıdır. Örneğin, hangi dişin ağrıdığına bilinmesi seçik bilgidir.

Yarar

Bir bilgi veya önerme yararlı, uygulanabilir, doyurucu sonuçlar veriyorsa doğrudur. Alınan ilaç dış ağrısını gideriyorsa, o ilaç ile ilgili bilgi doğrudur.

BİLGİ KAVRAMININ TEMEL SORUNLARI

Bilgi kuramının temel sorularını iki grupta toplamak mümkündür. **Bunlar;** bilginin kaynağı ve bilginin değeri ile ilgili sorulardır.

Bilginin Kaynağı İle İlgili Sorular

- Bilginin elde edilmesinde zihnin payı mı daha önemlidir, yoksa zihnin dışarıdan aldıklarının mı?
- Zihin veya akıl kendi başına bilgi elde etme yeteneğine sahip midir?

- Duyuların ve algıların, bilgilerin kazanılmasındaki rolü nedir?
- Bilginin Değeriyle İlgili Sorular
- Doğru bilgi nedir?
- Doğru bilginin ölçütü nedir?
- Akla dayanan bilgi doğru mudur?
- Deneyim sonucu elde edilen bilgi doğru mudur? Fayda sağlayan bilgi doğru mudur?
- Sezgilerle elde edilen bilgi doğru mudur?
- Doğru bilgiye ulaşmak mümkün müdür?

Bilginin değeriyle ilgili problemler bizi "bilginin imkanı" problemine götürür. Doğru bilginin imkanı konusunda iki farklı yaklaşım vardır.

DOĞRU BİLGİNİN İMKANSIZLIĞINI SAVUNANLAR

Septisizm (Kuşkuculuk)

Düşünce tarihine baktığımızda bazı düşünürler doğru bilgiye ulaşılabileceğine kuşkuyla yaklaşmışlardır. Bu düşünürlere kuşkucu (septik), oluşturdukları sisteme de kuşkuculuk (septisizm) denir.

Şüpheçiler; kesin ve doğru bilginin mümkün olmadığına, her zaman bilgiye şüpheyle yaklaşılması gerektiğine, aklın zıtlık ve çelişki içinde olacağına inanırlar.

Bundan dolayı kesin hükümler vermekten kaçınılması gerektiği düşüncesindedirler. Şüpheciliği ilk olarak savunan düşünürler sofistler olmasına rağmen, görüşleri tam anlamıyla sistematik değildir. Bilgi problemini sistematik olarak inceleyen filozoflar, Roma dönemindeki septik filozoflardır. Şüphecilik (septisizm) İlkçağ şüpheciliği ve 17. yy'da Descartes'da görülen "metodik şüphe" olarak analiz edilebilir.

Sofistler

Sofist düşünürlerden Protagoras, "insan her şeyin ölçütüdür" diyerek, göreceliği, yani doğruluğun algılayan insana göre değişebileceğini savunmuştur. Diğer bir sofist Gorgias (M.Ö. 433-375) aşırı bir görecelilik sergileyerek hiççiliğe varmıştır. Gorgias "hiçbir şey var olamaz; eğer var olsaydı, bilinemezdi; bilinse bile başkalarına anlatılamazdı." görüşünü savunur.

Doğru Bilginin İmkansızlığı

Varlık hakkında doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu kabul eden filozoflar, bilginin kaynağının ne olduğu, nasıl elde edildiği konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Genel olarak dogmatik adını alan yaklaşıma göre varlık hakkında kesin ve değişmez bilgiye ulaşılır.

Akılcılık (Rasyonalizm)

Akılıcı görüşün örneklerini Eskiçağ'da Sokrates ve Platon, Yeniçağ'da Descartes, Spinoza, ve Hegel'de görmekteyiz. Akılıcı düşünürler, insan zihninin doğuştan boş olmadığını ileri sürerler. İnsanlar doğduklarında bazı bilgilerle donatılmışlardır, zamanla bu bilgileri hatırlarlar.

Akılıcı bilgi kuramına göre, analitik önermeler, matematik bilgileri, akıl ilkeleri, evrene ve Tanrı'ya ait bilgiler doğuştan aklımızda hazır olarak vardır. Akılıcılar, tümdengelim metodunu kullanarak, diğer bilgilerin de tümel önermelerden çıkarıldığını savunurlar.

Deneycilik (Empirizm)

Bilginin kaynağını deneyim olarak kabul eden düşünce sisteminde empirizm denir. Empirizm, rasyonalizmin aksine, bilgilerin kaynağı olarak akıllı değil, deneyimlerimizi kabul eder. Empirik filozoflara göre, doğuştan hiçbir bilgi yoktur. Empirizmin ilk temsilcileri İlkçağ Yunan düşünürleri olup, bunlar daha çok duyu organlarımızın bildirdikleri duyumları esas almıştır.

Duyularımızın bildirdiklerini gerçek bilgi olarak kabul eden empirizmin ilk şekline sensualizm (duyumculuk) denir. Bunun ilk örneklerini İlkçağ Yunan düşünürlerinden Demokritos ve Epiküros vermiştir. Empirizmi İlkçağ'da Demokritos ve Epiküros savunmuşlardır. Yeniçağ'da en önemli temsilcileri ise J. Locke ve D. Hume'dur.

Sezgisicilik (Entüsyonizm)

Rasyonalizme tepki olarak doğmuş bir yaklaşımdır. Sezgisicilere göre, insan akıllı sınırlıdır. Çünkü insan akıllı zaman ve mekan içinde deneye dayanarak bilgi elde eder. Böyle bir kaynak ise bize hakikatin bilgisini veremez. Hakikatin bilgisine ancak sezgi ile ulaşabiliriz.

Duyumculuk (Sensualizm)

Sensualizme göre, fikirlerimizin ve her çeşit bilgilerimizin kaynağı duyumlardır. Zihin ve düşünce hayatımızın tamamının duyumlar ve onların değişimleriyle açıklanabileceğini kabul eder.

Pozitivizm (Olguculuk)

Pozitivizm, bilgilerin olgulara dayalı olmasını savunan felsefi düşüncedir. Pozitivizmi ilk kez sistemleştiren A. Comte'tur. Comte'a göre, duyumların sağladığı gerçekleri bilmek, bunların doğru bilgisine ulaşmakla mümkündür.

Comte'un düşüncesi "*metafizikle uğraşmanın zamanı geçmiştir. Bunun yerine pozitif bilimlerle uğraşılmalıdır*" şeklindedir.

Kritisizm (Eleştircilik)

Bilginin kaynağının hem deneyde hem de akılda gören bilgi görüşüdür. Bunlardan yalnızca birinin olması, bilginin oluşması için yeterli değildir. Bilgi deneyle başlar. Fakat deneyle bitmez. Bilgi hem dış dünyanın hem de zihnin ortak ürünüdür.

İnsan bilgisinin değişmez bir gerçeğe ulaşip ulaşamayacağı konusunda yapılan tartışmalarda "*Tenkitçi düşünüş*" ve onun temsilcisi 1. Kant önemli yer tutar. Alman filozofu Kant, hem rasyonalizm hem de empirizm bilgi anlayışını eleştirir. Kant, önce bilgiyi incelediği ve kritiğini yaptığı felsefeye kritisizm adını verir.

Kant'a göre bilimiz deney ile başlar, fakat deneyden doğmaz. Bilginin meydana gelmesi için insan zihnine de ihtiyaç vardır. Bu bağlamda insan bilgisi, dogmatiklerin iddia ettiği gibi mutlak olmadığı gibi, şüphecilerin iddia ettiği gibi doğruluktan da yoksun değildir. Kısaca Kant'a göre bilgi hem deneyin hem de aklın ortak ürünüdür.

Pragmatizm (Faydacılık)

Bilgilerimizin sınırlarını, bilginin işlevi ve sonuçları belirler. Doğru bilgi işe yaradığı ölçüde aranan ve istenen bir etkinliktir. Bilgi, bilen ve bilinen ayrımı üzerine açıklanmamalıdır. Çünkü bilen, nesneden ve dünyadan ayrı bir durum değildir.

Dünyanın bir parçası olarak doğal bir etkinliktir. Bilgilerimiz ne kadar çok problemi açıklamaya yarırıyorsa o kadar doğrudur. O halde bilgilerimizin sınırları, açıkladığı ve işe yaradığı orandadır.

Pragmatizme göre, bir yargının doğruluğu verdiği yarar ile ölçülür. Pragmatistlere göre, birşey yararlı olduğu ölçüde ve sürece doğrudur. Aksi halde doğruluk değeri taşımaz.

VARLIK FELSEFESİNİN KONUSU

Varlık felsefesi, varlığın ne olduğunu, anlamını, doğasını, yapısını, ilkelerini ve türlerini inceleyen felsefe disiplindir. Varlıkla ilgili her türlü konu ve soruyu araştırma alanına alır.

Varlık felsefesinin ele aldığı varlık, duyumlarla algılanan sınırlı ve görelî nesnel dünyaya ait değildir. Aksine bunların da kendisine bağlı olduğu genel, nesnel dünyaya ait varlıktır.

Varlık Felsefesinin Temel Kavramları**1. Varlık**

Düşünce tarihi içinde, varlık hakkında çok şey söylenmiş olmasına rağmen, genel olarak varlık; var olan her şeydir.

Bu anlamda varlık, insan bilincinden bağımsız olabileceği gibi, insan bilincine bağımlı olarak da var olabilir. Dolayısıyla varlığı insan bilincine bağımlı olan "düşünsel" ve insan bilincinden bağımsız olarak var olan, "gerçek varlık" olmak üzere ikiye ayırırız. Varlığı, felsefe incelediği gibi bilim de incelemektedir. Bilim gerçek varlığı, felsefe ise var olan her şeyi inceler.

Gerçek Anlamda Varlık

Uzay - zamanda yer kaplayan ve değişebilen varlıklardır. Masa, ağaç, at... gibi İdeal Anlamda Varlık Kaf Dağı, Anka kuşu, kanatlı at... gibi yalnızca düşüncede var olan varlıklardır.

Bilime Göre Varlık

Bilime göre varlık, dış-nesnel gerçeklikte var olan her türlü olgusal şeydir. Bilim, varlığa daha realist yaklaşmaktadır. Bilim bu görüşüyle varlığı dış dünyada nesnel olarak kabul eder. Bilim için varlık, vardır. Varlığın yokluğu kesinlikle düşünülemez.

Felsefeye Göre Varlık

Bilimin nesnel varlıktan hareket etmesine karşılık felsefe; varlık kavramında gizlenen problemleri açığa çıkarmaya çalışır. Felsefe genel olarak, varlık veya var olmak bakımından varlığı inceler.

Felsefe, varlığı akıl yoluyla kavrar. Bu varlık somut bir varlık olabileceği gibi idea veya ruh da olabilir. Sadece düşüncede ya da hayalde de olabilir. Çünkü felsefe, varlığı varlık olarak genel biçimde inceler.

2. Ontoloji

Yunanca "Onto" kelimesi, varlık demektir. "Loji" ise bilim, bilgi demektir. Ontoloji; var olanın, varlığın bilimi anlamına gelir. Varlığın nedenlerini, temel ilkelerini ele alan felsefedir.

3. Metafizik (Fizikötesi)

Metafizik; tarih boyunca bilimin ele alamadığı konuları inceleyen, daha çok çözümlenmemiş konularla ilgilenen, tüm varlıkların ilk nedenlerini araştıran; varlık, bilgi, ahlak, sanat, din, adalet gibi tüm konuları bütüncül ve akılcı bir yaklaşımla ele alan felsefe dalıdır.

Metafiziğin Konusu

Aristoteles tarafından "Varlığın İlk Nedenleri" olarak belirlenmiştir.

İlkçağdaki bu anlayış Ortaçağ'da da devam etmiş; metafizik, önemli bir felsefi etkinlik olarak varlığını sürdürmüştür. Sözcük olarak metafizik ve ontoloji farklı anlamlara gelmelerine rağmen, ikisinin de ele aldıkları konular bakımından aralarında bir benzerlik vardır. Her ikisinin de konusu varlık problemidir.

Ancak ontoloji, sadece varlık problemini incelemesine rağmen; metafizik, varlık probleminin yanında bilgi, bilim ve değerler alanında ortaya çıkan, bilimsel verilerle çözülemeyen problemlerle de uğraşır. Bu anlamda metafizik, ontolojiden daha kapsamlıdır.

Metafiziğin Varlıkla İlgili Genel Soruları Şunlardır; Metafizik, varlıkla ilgili tümel açıklamalar yapabilmek için, varlık hakkında bilimler tarafından çözülemeyen birtakım sorulara cevap arar.

Metafiziğin varlık hakkındaki temel soruları şunlardır:

- Varlık nedir?
- Varlık var mıdır? - Varlığın ana maddesi nedir?
- Varlık değişken midir?
- Varlık sonlu mudur?
- Evrende bir düzen var mıdır?
- Evrendeki bu düzenin anlamı nedir?
- Ölüm nedir?

Metafizik, bu tür sorulara cevap aramaktadır. İnsan, bu tür soruları merak ettiği sürece de metafizik, varlığını koruyacaktır.

VARLIK FELSEFESİNİN PROBLEMLERİ

Varlık felsefesi açısından varlığın var olup olmadığı problemi mantıksal olarak varlığın ne olduğu probleminden önce gelir.

Buna göre varlık, şu iki temel problem çerçevesinde ele alınır:

- ▲ Varlığın var olup olmadığı problemi
- ▲ Varlığın ne olduğu problemi

Düşünürler varlığın ne olduğuna dair çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Varlığın Var Olup Olmadığı Problemi Varlık felsefesinin bu sorularını cevaplamak için, önce; "Varlık var mıdır; yoksa varlık yok mudur?" sorularına düşünürler farklı iki cevap vermişlerdir.

I. Nihilizm (Hiççilik)

Nihilizm, hiç anlamına gelen Latince "nihil" kelimesinden türemiştir. Nihilizm, varlığın var olmadığını, varsa da bilinemeyeceğini, bilinse de anlatılamayacağını iddia eder, Bundan dolayı nihilizm, ontolojiyi (varlık) reddettiği gibi epistemolojiyi (bilgi) de reddeder. Nihilizmin bu üç iddiasını İlkçağ düşünürlerinden Gorgias temsil eder.

Bir sofist olan Gorgias'ın;

- Hiçbir şey var olamaz; yani varlık diye bir şey yoktur.
- Var olsa bile bilinemez
- Bir şey var olsa ve bilinse bile, bir başkasına anlatılamaz veya öğretilemez, sözleri ile her türlü varlığı ve onun bilgisini reddetmiştir.

Bir diğer nihilist filozof Nietzsche'dir. Ona göre; nihilizm, bizim bütün yüksek değerlerimizin sona erdiğini düşünen mantıktır. Bu kökten inkarcı tavır ile Nietzsche kendini Avrupa'nın ilk ve en yetkin nihilisti olarak tanımlar.

Ahlak Felsefesinin Temel Sorunları

Varlığın, gerçekten insan zihninden bağımsız olarak var olduğunu savunan görüşe denir. Genel olarak realizm; insan zihninden bağımsız, gerçek varlığın olduğunu savunan görüştür. "Varlığın var olup olmadığı" probleminin yanı sıra, varlığın nasıl olduğu problemi de varlık felsefesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Öte yandan, varlığın var olduğunun kabul edilmesi duyularımızla ya da aklımızla onun bilinebilme imkanını da beraberinde getirir. Realist düşünürler, ontolojik gerçekliğin var olduğunu ve bunun bilinebileceğini savunurlar.

Bizim dışımızda gerçek varlığın olduğunu kabul eden düşünürler, varlığın ne olduğu konusunda da farklı düşünceler ileri sürmüşlerdir.

Varlığın Ne Olduğu Problemi

İnsan zihninden bağımsız "gerçek varlığın" var olduğu kabul edilince, bu varlığın ne türden olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır.

Bu soruya verilen cevaplar beş grupta incelenebilir:

1. Varlığı oluş olarak kabul eden görüşler
2. Varlığı idea olarak kabul eden görüşler
3. Varlığı madde olarak kabul eden görüşler
4. Varlığı hem idea hem de madde olarak kabul eden görüşler
5. Varlığı fenomen olarak kabul eden görüşler

1. Varlığı Oluş Olarak Kabul Edenler

Varlığı bir oluş olarak kabul eden iki önemli düşünür vardır: Bunlar: Herakleitos ve A.Whitehead'dir. Herakleitos, varlığın ilk ana maddesini (arkhe) araştırmıştır. Ona göre, evrenin ilk maddesi ateştir. Var olan her şey ondan gelir. Yine ona döner.

Evrende, karşıtlar içinde bir savaş vardır. Aynı zamanda bütün karşıtların içinde eridiği bir birlik vardır. Hayat, sürekli bir oluştan bir harekettten ibarettir. Bu oluşun bir başı olmadığı gibi, bir sonu da yoktur. O, bu haliyle bir nehre benzer. Aynı nehre iki kere girmek mümkün değildir. İçine girilen ikinci nehir, birinci nehir olmaktan çıkar. Herakleitos, bu durumu (Pantaa-Ree) "Her şey akar" diyerek özetlemektedir.

Varlığın oluş olduğunu öne süren başka bir düşünür de Whitehead'dir. Ona göre evren, mekanik, soyut bir varlık değil; sonsuz, sürekli bir oluş halinde dinamik bir varlıktır. Bu oluşu gerçekleştiren güç Tanrı'dır. Tanrı oluş süreci ile sonsuz sürede varlık yaratır ve bu yaratma sırasında sınırlamalar koyarak ortaya çıkması gereken varlıkları belirler.

2. Varlığı İdea (Düşünce) Olarak Kabul Edenler

Varlığı bir idea, ruh, düşünce, kavram veya zihinsel, manevi bir varlık olarak kabul eden düşünürler idealist düşünürlerdir. Bu düşünürler aynı zamanda realisttirler; çünkü onlar insan zihnine bağımlı da olsa bir varlık olduğunu kabul ederler. Bu varlığın maddi değil; zihinsel, soyut ve kavramsal olduğunu ileri sürerler.

Felsefe tarihinde varlığı düşünce olarak kabul eden filozoflar Platon, Aristoteles, Farabi, Berkeley ve Hegel'dir. Platon, duyular evreni ve idealar evreni olmak üzere iki tür evrenin varlığını kabul eder.

Ona göre, içinde yaşadığımız ve duyu organlarımızla kavradığımız evren gerçek evren değildir. Gerçek evren, akılla kavranan idealar evrenidir. Duyular evreni, idealar evreninin bir kopyasıdır. Tanrı idealar evrenine bakarak içinde yaşadığımız duyular evrenini meydana getirmiştir.

Platon'un idealarla ilgili düşüncesi şu şekildedir: "Anne karınıdaki çocuk dışarıya çıkmak istemez. Tıpkı mağara adamının dışarıya çıkmak istememesi gibi. Oradan çıkınca gerçeği görür ve mağara önünden geçenlerin gölge olduğunu anlar. Bu adam tekrar mağaraya dönse oradakilere gerçeği anlatamaz. Anlattığı şekilde olduğunu ısrar etse onu öldürürler. Tıpkı Sokrates'in öldürüldüğü gibi" Aristoteles'in varlık anlayışı hocası Platon'dan farklıdır. Aristoteles'te idealar, varlıkta madde ile birlikte bulunur, varlıktan ayrı bir şey değildir ve varlığın özünü oluşturur. Her varlık madde ve formdan oluşur. Madde, formun güç halidir. Her şeyde madde başlangıçtır. Form ise onun yöneldiği amaçtır.

3. Varlığı Madde Olarak Kabul Edenler

Varlık, insan zihninden bağımsız olarak vardır, fakat varlık idea değil, madde türündedir. Varlığı madde türünde açıklayan tüm görüşlere "materyalist görüş" denir. Materyalizme göre varlık; insandan bağımsız dış gerçeklik olarak vardır. Materyalizmin İlkçağ'daki temsilcileri Demokritos'tur. Bu görüş; Hobbes, La Mettrie ve Marx'la günümüze kadar gelmiştir. Demokritos'a göre, bütün varlıklar, atomlardan meydana gelmiştir. Atomlar sonsuz sayıda, sonsuz küçüklükte ve bölünemez.

Aynı türden atomlar bir araya gelerek varlıkları meydana getirir. Ayrılmaları ile de varlıklar yok olur. Ancak atomlar ezeli ve ebedidir. Varlığı madde olarak kabul eden düşünürlerin Yeniçağ'daki temsilcilerinden biri Thomas Hobbes'tur. Hobbes'a göre, var olan her şey madde, değişen her şey harekettir. Marx'a göre, evrenin yapısı maddeseldir.

Madde, insan zihninden bağımsız bir gerçeklik olarak vardır. Evren maddi niteliklidir; olmuş bitmiş bir şey değil, diyalektik biçimde ilerleyen bir süreçtir. Evrenin, hareket halinde maddeden oluştuğunu, bu hareketin diyalektik bir süreç izlediğini kabul ettiği için Marx'ın sistemine, diyalektik materyalizm denir.

4. Varlığı Hem "Madde" Hem de "İdea" Olarak Kabul Edenler

İnsan zihninden bağımsız bir gerçekliğin var oluşunu kabul eden realist filozoflar arasında bir de varlığı hem "madde" hem de "düşünce" olarak tanımlayan filozoflar vardır. Bu filozoflar dualist (ikici) olarak tanınırlar. En önemli temsilcisi Descartes'tir.

Descartes'in varlık felsefesi cevher görüşüne dayanır. Ona göre, sonsuz bir cevher (töz) olarak bütün gerçeği kendisinde toplayan Tanrı, yaratılmamış bir varlıktır ve bu dünyanın dışındadır. Yaratıcı bu cevher (Tanrı) den, içinde yaşadığımız dünyaya; yani doğanın kendisine geçtiğimizde, yalnızca iki cevherden söz edilebilir.

Bunlar yaratılmış cevherler olarak, ruh ve maddedir. Ruh ile madde, sonlu olan cevherdir. Bu iki cevher kendi başlarına var olamazlar. Var olmak için Tanrı'ya gerek duyarlar. Ruhun özü ve niteliği düşünme, maddenin ki ise yer kaplamadır. Ruh ve madde birbirinden özce ayrı olan, birbiriyle uzlaşmayan ve birbirlerinden etkilenmeyen iki ayrı cevherdir.

5. Varlığı "Fenomen" Olarak Kabul Edenler

Bu anlayışa göre, insan zihninden tam anlamıyla bağımsız olmayan bir varlık alanı vardır ve insan bu varlık alanını bilebilir. insanın, bilen öznenin, bilinci tarafından belirlenen bu varlığa "fenomen" denilmektedir. En önemli temsilcisi Edmund Husserl'dir.

Husserl'e göre fenomen, dolaysız kavranan "öz", insanın bilme yeteneğinin temelinde bulunan "bilincin belirlediği varlıktır. Tek tek olgulardan, nesnelere hareketle (bilincin yönelmesiyle) bu özlere ulaşılır. Varlıkları, duyu organlarımızla algıladığımız özelliklerinden soyutlayarak düşündüğümüzde (zaman, uzay, renk, ses, koku vb.) onların özlerini bilebiliriz. Bu özler, günlük deneyimlerimizin görünüşleri, yani fenomenlerdir.

Örneğin; çevremizde gördüğümüz gülleri duyumlarımızla kavırıyoruz. Güllü renginden, kokusundan, biçiminden bağımsız olarak düşündüğümüzde geriye gül kavramı, ideası, yani özü kalır. İşte bu öz Husserl'e göre, başka varlığa indirgenemeyen gerçeklik, yani fenomendir.

AHLAK FELSEFESİ

Ahlak felsefesi Yunanca ethike, etos (töre, ahlak) kelimesinden türetilmiştir. Ahlak felsefesinin konusu, insanın kişisel ya da toplumsal yaşamdaki eylemleri ve bu eylemlerin dayandığı temel ilkelerdir. Ahlak felsefesi insanların toplumsal ve kişisel yaşamdaki ahlaki davranışlarına ilişkin problemleri inceler, insan davranışlarını değerlendirir.

Ahlak genel anlamıyla, insanların bir toplum içinde uyumlu yaşamaları için kendilerine göre belirledikleri ilkelerin tümüdür. Bu anlamıyla ahlak, felsefeden bağımsız olarak, her toplumda belli derecelerde var olan davranış kurallarıdır.

Ahlak felsefesi, tek tek ahlaktan veya genel ahlaktan farklı olarak ahlakı, felsefi açıdan inceleyen ve açıklayan bir düşünce biçimidir. Ahlakın ne olduğunu, ahlaki davranışın nasıl oluştuğunu, insan davranışlarının dayandıkları temelleri, iyi ve kötü eylemlerin nedenlerini inceler.

AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Ahlak felsefesi, ahlaki eylemleri araştırırken bunu kendine özgü kavramlarla yapar. Ahlak felsefesini anlamının en iyi yolu, onun temel kavramlarının ne olduğunu bilmektir.

1. İyi ve Kötü

İyi; insanın insan olma değerlerine ve yaşadığı topluma yararlı ve değerli olandır. Kötüyse iyinin karşıtıdır. Yani değerli olmayandır. İyilik, tamlığı ve mükemmelliği içerirken, kötülük eksikliği ve noksanlığı içermektedir.

2. Özgürlük

Hiçbir dış etki olmadan insanın kendi akıl ve iradesi ile yapacağı davranışı belirlemesidir. Ahlaki özgürlük ise, öznenin kendi koyduğu kurallara göre, kendi iradesiyle bu kurallara uyarak davranışta bulunmasıdır.

3. Sorumluluk

İradenin özgür eylem kararından sonra doğacak sonuçları kabul etmesidir. Bir davranıştan sorumlu olmak için öncelikle insanın akıl sahibi olması ve bu davranışı kendi özgür iradesiyle yapması gerekir.

4. Vicdan

İnsanın bir birey olarak eylemleri üzerinde yargıda bulunmasını gerçekleştiren ve eylemlerindeki iyi ve kötü değerleri anlamasını sağlayan gücüne vicdan denir. Vicdan, kişinin eylemleri gerçekleştirme sırasında başvurduğu bir yargılama ve karar verme yetisi olduğuna göre, kişinin içindeki mahkemedir.

5. Erdem

Erdem, ahlak felsefesinin yücelttiği, övdüğü, arzuladığı ve ön plana çıkardığı değerdir. *Örneğin; dürüstlük, doğruluk, adalet, hoşgörü birer erdemdir. Erdem sahibi bir birey bu davranışları bilerek ve inanarak yapar.*

6. Ahlaki Karar ve Davranış

Bireyin kendi özgür iradesiyle, kendi istek ve arzuları doğrultusunda bağlı olduğu ahlak kuralları çerçevesinde bilerek ve isteyerek karar vermesi ve sonra da bu kararı eyleme dönüştürmesidir.

Bir davranışın ahlaki olabilmesi için, bilinçli ve özgür iradeyle gerçekleştirilmesi gerekir.

7. Ahlak Yasaları

Bireyin nasıl davranacağını belirleyen kurallar sistemidir. Ahlak yasalarının kaynağı ne olursa olsun bireyi toplumun isteği doğrultusunda yönlendirir. Bireyleri kontrol eden ve bireylere bir amaç veren kurallardır.

8. Mutluluk

Ahlaki eylemlerin insana sağlayacağı ruh huzurudur. Mutluluğu filozoflar çeşitli şekillerde algılamışlardır. Kinikler için mutluluk; dünya nimetlerinden uzak durarak yaşamaktır. Onlara göre, haz veren her şey mutluluğun kaynağı olarak görülmüştür. Aristoteles'e göre, en yüksek iyi, mutluluktur. İnsanın mutlu olabilmesi için orta yolu takip etmesi gerekir. Epiküros'a göre, mutluluk, acıdan kaçıştır.

Ahlak Felsefesinin Temel Sorunları

- İnsan eylemlerinin bir amacı var mıdır?
- Acaba toplumca benimsenen ve bireye yaptırılmak istenen eylem biçimleri gerçekten "iyi" midir?
- Bütün insanların benimseyeceği evrensel ahlak yasası var mıdır?
- Ahlak yargısını öteki yargılardan ayıran nitelikler nelerdir?
- İnsanın doğası ahlaklı olmasına elverişli midir?
- İnsan ahlaki eylemde bulunurken özgür müdür?

EVRENSEL AHLAK YASASI VAR MIDIR?

Ahlaki eylem, her şeyden önce kişinin iradesi ve vicdanı ile ilgilidir. Bu nedenle öznel ve bireyseldir. Ama filozoflar kişinin vicdanının ve iradesinin üstünde ahlak yasasını belirleyen evrensel ahlak yasası var mıdır? Sorusuna çeşitli cevaplar aramışlardır.

Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Reddenler

Bazı filozoflar evrensel ahlak yasasının varlığına karşı çıkmışlardır. Bunlara göre, kişinin vicdanını bağlayacak hiçbir evrensel değer ve yasa yoktur.

Hazcı "Hedonist" Ahlak Felsefesi

Ahlaki eylemin değeri, eylemin sonucunda oluşan hazdan gelmektedir. Haz temele alınır ve davranışların kişiye vereceği hazla ahlaki olup olmadığı belirlenir.

Bu görüşe göre davranışın sonucunda acının az, fakat vereceği hazzın çok olması, davranışın ahlaki olmasını sağlar. Haz veren durum kişiye göre değiştiği için ahlaki değerler ve ahlaki eylemlerde bireye göre farklılık gösterebilir.

Bu kuramın temsilcisi Aristippos ve Epiküros'tür.

Faydacı Ahlak Felsefesi

Ahlaki değer, davranışın sonucunda ortaya çıkan fayda ve zarara göre belirlenir. Hayatta en değerli eylem, iyilik ve yarar veren eylemlerdir. Kötülüğe veya zarara neden olan eylemler ahlaki değildir. Faydacı ahlak felsefesine göre bir davranış en yüksek sayıda insana en yüksek miktarda verdiği yararlarla ahlaki davranış olma özelliği kazanır. Bu ilkeye fayda ilkesi denir. Her ne kadar en çok sayıdaki bireye en çok yararı verme ilkesini temele alıyorsa da evrensel ahlak yasasını ve değerinin olmadığını ileri sürmesi bakımından göreceliği savunur. Temele özneyi yani kişinin kendisini koyduğu için subjektiftir.

Bu görüşün temsilcileri, W.James ve J.Dewey'dir.

Egoist "Bencilci" Ahlak Felsefesi

Hazcı ahlak felsefesine benzemekle birlikte, kişinin benliğini temele alarak yapılan davranışların ahlaki bir değere sahip olduklarını iddia ederler. Diğer bireylerin çıkarlarından öte yalnızca tek kişinin istek ve çıkarlarını değerli gören ilkeyi benimsemişlerdir. Bireyin kendi iyiliğini ilke kabul eden bencilci ahlak felsefesi, evrensel ahlak yasasını kabul etmez.

Ahlaki davranış bir yasaya göre kişinin davranışlarından çıkacak kendi iyiliğine göre olacaktır. Öznelliği temele aldığı için objektif bir ahlaki değil subjektif ahlaki savunur. Bu kuramın temel dayanağı bireyin "kendini sevme" ve "kendini koruma" içgüdüdür.

Thomas Hobbes en önemli temsilcisidir.

Anarşist Ahlak Felsefesi

Bireyi temele alan anarşist ahlak felsefesi devlet ve yasalar olmadan, insanların daha iyi yaşayabileceğini öne sürer. Devlet ve yasalar insan davranışlarını kısıtladıkları için karşı çıkılması ve yıkılması gereken olgulardır. İnsan kendini yasadışı ve devletsiz bir ortamda daha iyi gerçekleştirebilir. Bu ahlak kuramında, insanlar davranışlarını doğrudan yaparlar. Çünkü, yasa ve düzen yoktur. Ahlak da yıkılması gerekenler arasındadır. Çünkü ahlak, insanları daha kolay yönetmek için uydurulmuş kurallar yığındır.

En önemli temsilcisi J.Prodhon'dur.

Nihilist Ahlak Felsefesi

Bütün ahlaki değerlere karşı çıkan bir akımdır. Akli değil "irade"yi toplumu değil "bireyi" üstün tutan bir anlayıştır. Ahlak sistemleri insanın zayıflığına dayanan "köle ahlakı"dır. Oysa insan, "kuvvet iradesi" ile "bir üstün insan" yaratmalıdır. "Üstün insan"ın ahlak ve değer sistemleri insanın "güçlülüğüne" dayanacaktır.

Bu nedenle yapılması gereken şey bu güne kadarki bütün ahlak anlayışını yıkmak, insanı "köle ahlakından kurtarmak ve onun yerine efendi ahlakını ve değerlerini koymak olmalıdır." Bu akımın kurucusu ve temsilcisi Alman filozofu Friedrich Nietzsche'dir.

Özgürlükçü Ahlak Felsefesi

İnsan eylemlerinin özgür olması gerektiğini savunan akımdır. Bütün geleneksel felsefeler; insanı, insanın kültürel varlığını, insanın insan olarak sahip olduğu insan olma "özünü" açıklar. Oysa insanın "özünü", insanın özgür eylemleri ile meydana gelir. Bu nedenle insanın özü, insanın toplumsal, kültürel varlığını değil, tersine insanın yaptığı özgür eylemlerle ortaya koyduğu başarılarıdır.

Buna göre, insan eylemlerini, insanın özüne ait "iyi", "kötü" değerleri belirlemez, tersine insanın özgürce yaptığı eylemlerle insan ahlaki değerleri yaratır. Bu yüzden evrensel ahlak yasası yoktur, birey kendi ahlak yasasını belirler. *En önemli temsilcisi J.P. Sartre'dir.*

EVRENSEL AHLAK YASASININ VARLIĞINI KABUL EDENLER

Felsefe tarihinde, evrensel ahlak yasasının var olduğunu kabul eden filozoflara göre, kişiden bağımsız olarak evrensel ahlak yasaları ve değerleri vardır. Çünkü herkes için aynı olan değerler mevcuttur. Fakat bu değerlerin özellikleri konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Birincisi, ahlak yasasının insanda öznel bir temele dayandığını benimseyen anlayıştır. İkincisi, ahlak yasasının nesnel bir temele dayandığını benimseyen anlayıştır.

A. Evrensel Ahlak Yasasını Sübjektif Özelliklerin Belirlediğini İleri Sürenler

Bu filozoflara göre evrensel ahlak yasası vardır. Ancak bu yasa Tanrı'dan ya da önceden gelen değerlerden kaynaklanmaz. Varlığını, insandan, onun öznel yaşamından alır.

Faydacı Ahlak Kuramı

Bu kuramın kurucuları, J.Bentham ve S.Mill'dir. Ahlak yasasının öznel niteliklerin belirlediğini savunmuşlardır. Onlara göre, insan, doğası gereği acıdan kaçınır, hazza yönelir ve mutluluğa erişmek ister.

Fakat bireyin mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğu ile ilgilidir. Çünkü bireyin mutluluğu kendi eylemleriyle değil, bir arada yaşadığı insanların mutluluğuna bağlıdır. Kısaca her eylemimizde, "olabildiğince çok insanın olabildiğince çok mutluluğunu" hedeflersek ahlaklı oluruz. O halde mutluluk yalnız tek insan için değil, herkes için faydalı olan "yasa" olarak kabul edilmelidir.

Sezgici "Entüisyonist" Ahlak Kuramı

Bu kuramın temsilcisi H. Bergson'dur. Ona göre, doğru bilgi gibi doğru eylemin de ölçütü "sezgi" dir. İnsan neyin "iyi" neyin "kötü" olduğuna ancak sezgiyle kavrayabilir. Ben içimden gelen "sezgiye" uyarak hareket edersem "iyi" olanı, "ahlaki" olanı yapmış olurum. Bergson bunu kısaca, "kendi sezgine uy ki hem kendin hem de başkası için iyi olanı yapmış olursun" diye dile getirir. Bu nedenle evrensel ahlak yasası bireyin sezgisine dayanır. Sezgi ahlaki ise, içinde sevgi ve özgürlüğün egemen olduğu açık toplum ahlakıdır. Burada kurallar yerini örneklere bırakır.

B. Evrensel Ahlak Yasasını Objektif Özelliklerin Belirlediğini İleri Sürenler

Bu filozoflara göre, evrensel ahlak yasası vardır. Ancak yasa varlığını insandan, onun öznel yaşamından almamaktadır. Bu yasalar insandan bağımsız olarak var olan gerçeklerdir. İnsan bu yasalara uymak zorundadır.

Sokrates

Sokrates'in ahlakla ilgili iki görüşü vardır. Bunlardan birincisi, erdem bir bilgi olduğu ve öğretilerebileceğidir. İkincisi ise, kimsenin bilerek kötülük yapamayacağıdır. Ahlaki eylemin amacı "mutluluk", kaynağı ise "bilgi"dir. Bilgi insanı doğru eyleme, bilgisizlikte yanlış eyleme götürür. O, insanların ruhlarında saklı halde bulunan bir takım ahlaksal kavramların ve doğruların varlığına inanır. Filozofun görevi bu doğruları "doğurtmak", ortaya çıkarmaktır.

O halde ahlaklılık, gerçekte bir doğru bilgi sorunudur. Bu bilgi uygun eğitimle ortaya çıkartılıp kazandırılabilir. Ahlaklılık bir bilgi ise, ahlaksızlıkta bir bilgisizliktir. Bu durumda kimse bilerek ve isteyerek kötülük yapmaz.

Platon

Platon, gerçeklerin var olduğu dünyayı, idealar dünyası; görünüşlerin bulunduğu dünyayı da nesnel dünyası olarak iki ayrı dünya olarak tasarlar. Ahlak yasaları, idealar dünyasının da gerçekten nesnel ve objektif varlığa sahiptir. İyi ideası gibi, diğer erdemler olan bilgelik, adalet, cesaret ve ölçülülük birer ide olarak gerçekten var olan idealarlardır. Evrensel, tümel, saf ve değişmez gerçeklerdir. İnsan yaşadığı dünyaya bakarak ahlaklı davranışlarda bulunamaz.

Çünkü bu dünyada mutlak ahlaki değerler yoktur. Mutlak ahlaki değerler idealar dünyasındadır. Erdem bu dünyaya göre oluşturulamaz. Çünkü benim için erdemli ve değerli olan şey bir başkası için olmayabilir.

Bu nedenlerle, erdemlerin ve değerlerin ne olduğunu bu dünyaya bakarak değil de akıl yoluyla ideaları bilmeye çalışarak elde ederiz. Bir eylemin "iyi" ya da "kötü" olması "iyi ideasına" uygun olup olmadığına bağlıdır. Eylemlerimizin ahlaki ilkesi, bütün zamanlar için geçerli olan "iyi" ideasında temelini bulur.

Aristoteles

Aristoteles'e göre en yüksek iyi mutluluktur.

Farabi

Farabi'ye göre, akıl, bir eylemin "iyi" ya da "kötü" olduğuna karar verebilir. İnsan iradesi seçme gücüne sahiptir. Çünkü seçme, akli düşünmeye dayanır. Böylece insan "iyi"nin bilgisine ulaşabilir.

Kant "Ödev Ahlakı"

Kant'a göre, ahlaki eylemin amacı mutluluk olamaz, çünkü mutluluk değişken ve öznel bir kavramdır. Bu durumda ahlaki eylemin kişilere göre farklılık göstermesine neden olur. Kant herkes için aynı değere sahip ahlak yasasını oluşturmaya çalışmıştır. Buna göre herkes için aynı, değişmeyen "iyi"yi isteme, "iyi niyet" ve "ahlak yasası"dır. Başka deyişle "ödev"dir. Ödev, çıkar duygusunun ötesinde ahlak yasasına yasa saygısıyla bir boyun eğiştir.

Bu yasa akıllı olan herkesi yükümlü kılan evrensel bir kuraldır. İnsan otonom bir varlıktır. O kendi yasasını kendisi koyar ve kendi koyduğu yasa itaat etmesi de onun özgürlüğüdür. O halde Kant'a göre ahlak yasasının kaynağı insandır.

İnsanı insan yapan onu diğer varlıklardan ayıran gerçek insanı özelliğinin akıl olduğunu düşünür. Bu akıl ahlaki olarak insan da kendisini vicdan olarak ortaya koyar.

Ahlaki davranış ödevde uygun olan değil, ödevden dolayı yapılan davranıştır. Yani yapılacak bir davranış herhangi bir şarta ve sonucuna bakmadan yalnızca doğru olduğu için yapılırsa o davranış ahlakidir. Örneğin, bir mahkemede tanığın doğrularını korktuğu için söylemesi ahlaki davranış değildir. Doğruları ödevden dolayı söylerse ahlaki davranışta bulunmuş olur. Ahlaki davranışın temelinde, ne verdiği haz ne de verdiği yarar vardır. Ahlaki davranışta temel ilke niyet ve ödevdir. Ödevler akıllı varlık olmamızdan kaynaklanır.

Akıllı varlık olarak bizler kendimize bazı temel ödevler koyar ve bu ödevlere itaat ederiz. Akıl sahibi varlık olarak insan, kendi ahlak yasalarını koyar ve bu yasalara uymak zorunda olduğu için sorumludur. Sorumlu olması onu özgür yapmaktadır. Kant hazcılar ve faydacılardan farklı olarak ahlaklılığın özünü, yapmış olduğumuz eylemin sonucunda değil, kişinin taşıdığı niyetinde bulur. Bunu ünlü sözünde şöyle dile getirir:

"Evrende hatta evrenin dışında mutlak olarak iyi diye adlandırılacak tek bir şey vardır: O da iyi niyettir." O halde saf iyi niyete dayanan ve ödev duygusundan doğan eylemler, sonuçları ne olursa olsun ahlaksal eylemlerdir.

Kant'ın birinci ahlaki kuralı; "Her zaman öyle davran ki davranışın ilkesi evrensel kural olarak kabul edilebilsin." Yani öyle davranışta bulunmalısın ki bu davranışın her zaman her yerde ve herkes için geçerli olabilecek nitelikte olmalıdır.

Kant'ın ikinci ahlak kuralı; "İnsanlığı kendinde ve başkalarında bir araç olarak değil de her zaman bir amaç olarak göreceğ şekilde davran." Kant'ın üçüncü ahlak kuralı; "Öyle davran ki iraden, kendisini herkes için geçerli olan kurallar koyan bir yasa koyucu olarak hissetsin." Kant getirdiği ödev ahlakı ile sonucun önemli değil, niyetin önemli olduğunu belirtmiştir.

Spinoza

Spinoza'ya göre, İnsan tutkular ve düşünceler ikilemi içinde yaşar. Ahlakın ödevi düşünce ile tutkuları yenmektir. İnsan özgürlüğe yalnız bilgi ile ulaşabilir. Bilmek, Tanrı'yı bilmek demektir. Tanrı'yı bilmek ise algıladığımız her şeyin Tanrı'nın özünden doğduğunu bilmektir. İnsanın uyacağı ahlak yasası, bilgisini edindiği Tanrı'nın yasasıdır. Yasaya uygun olan "iyi", aykırı olan "kötü"dür.

Mevlana

İnsan bedensel ve toplumsal zevklerle savaş halindedir. Kişinin bu savaşta başarılı olması "kendi kendini tanımaya, gide rek Tanrı'yı bilmeye ve sevmeye" götürür. Tanrı ile bütünleşmenin ve savaşı kazanmanın tek yolu "aşk"tır. Aşk yaratılmış her varlığın Tanrı adına sevilmesidir. Evrensel ahlak yasasını oluşturan da sevgidir.

Yunus Emre

Tanrı'nın yarattıklarını sevmeyen, onların haklarına saygı göstermeyen Tanrı'ya ulaşamaz. O'nunla bütünleşemez. Tanrı ile bütünleşmek "yaratılmış her varlığı, özellikle insanı sevmek, iyi sevmemek ise kötüdür." Herkes için geçerli olan yasa, "yüce değeri" iyilik yapmaktır.

Hacı Bektaşî Veli

Evrensel ahlak yasasını kabul eden Hacı Bektaşî Veli bu yasanın temelini eşitlik, kardeşlik, dayanışma, iyilik, sevgi ve erdeme dayandırır. Temel ilke insan ve Tanrı sevgisidir. Yaratılmış her varlığa sevgiyle yaklaşmak "iyi", sevgisiz yaklaşmak "kötü"dür.

ESTETİĞİN KONUSU

"Estetik", Yunanca "aisthesis" sözcüğünden gelmektedir. Temel algı, ilk duyum anlamına gelir. Estetiği bağımsız bir felsefi disiplin haline getiren ise Alman düşünürü A.G. Baumgarten (1714 - 1762) dir. Baumgarten, "Aesthetica (estetika)" adlı yapıtında, estetiği "duygu bilgisinin bilimi" diye betimlemiştir. Estetik duysal bilginin bilimidir ve duysal alanı konu edinir. Duyu bilgisini yetkinliğe ulaştırmaya çalışır. Bu yetkinlik "güzelliktir." O halde estetik güzel üzerine düşünme etkinliğidir. Bu anlamda estetik, güzelin ne olduğunu sorgulayan ve bunun bilgisine ulaşmaya çalışan felsefe dalıdır. "Güzel" derken hem doğadaki hem sanattaki güzel kastedilmektedir.

Estetik şu sorulara cevap bulmaya çalışır:

- Güzellik nedir?
- Güzelliğin bir standardı var mıdır?
- Sanat eserinin doğayla ilişkisi nedir?
- Güzellik onu algılayan öznenen bağımsız bir estetik değer midir?
- Objektif güzellik mümkün müdür?

Estetik ile sanat felsefesinin konusu temelde aynı olmakla beraber estetik daha geniş bir kavramdır. Estetiğin amacı, güzeli araştırmaktır. Estetik, güzellik felsefesidir. Sanat felsefesi de güzeli irdeler, ancak sanat felsefesi sadece sanat eserindeki güzellikle ilgilenir. Estetik ise var olan her şeyin güzelliği ile ilgilenir. Bu bakımdan estetiğin konusu içine sanat da girer. Böylece estetik sanatı da kapsayan daha geniş bir kavramdır.

Sanat felsefesi şu sorulara cevap bulmaya çalışır:

- Sanat nedir? - Sanatsal ifade nedir?
- Sanat eseri ne anlama gelir?
- Genel olarak sanatın tanımı yapılabilir mi?
- Bir sanat eserini başarılı kılan özellikler nelerdir?
- Sanatlar nasıl sınıflandırılabilir?

Estetiğin Temel Kavramı**1. Sanat**

Sanat, insanın doğada hazır bulunan şeylerden farklı olarak, sanatçının ürettiği şeylerdir. Sanat insanın doğaya kattığı eserlerden bazılarına verilen genel bir addir. Örneğin, bir tablo, asker heykeli, ev, gemi maketi, insanın doğada hazır bulmayıp kendisinin ürettiği şeylerdir. Bu geniş anlamıyla ele alındığında her şeyin sanatından söz edilebilir. Politika sanatı, demircilik sanatı, ayakkabıcılık sanatı, hatta savaş sanatı gibi. Fakat bunların hepsi sanat değildir. Felsefenin ilgilendiği sanat, bu anlamdaki sanat değildir. Sanat, estetik bir kaygı ile ortaya konan sanat eserlerini konu edinir.

Sanata Farklı Yaklaşımlar**A. Taklit Olarak Sanat**

Yunanca "mimesis" sözcüğünden gelen taklit veya yansıtma kuramına göre, sanat doğada var olan güzelliği, düzeni ve ahengi kopya etmektir. Bu kurama göre sanat, sanatçının gerçekliği, hakikati ile gördüğü bir nesneyi veya durumu taklit etmesiyle ortaya çıkan üründür. Sanatçı doğada veya gerçeklikte gördüğü düzeni ve ahengi yaptığı eserle taklit etmeye çalışır.

Doğayı taklit eden ile kopyalayan sanatçı, gerçekliği de kopyaladığını sanır. Bu kuramın en önemli temsilcisi Platon'dur. Bu kuramda bir sanat eserinin güzelliği taklit ettiği nesneye ne kadar benzediğine bağlıdır.

Aynı şekilde bir sanat eseri de duyuşal nesneyi ve onun aracılığıyla ideanın kendisini ne kadar başarılı olarak taklit ederse o kadar başarılı olur. Taklit kuramına göre, sanatçı taklit ettiği nesnenin yanı sıra kutlandığı araca göre sanat çeşitlerini belirler. Örneğin, şiir ile edebiyat söz aracılığıyla, müzik ses aracılığıyla, resim ise renk ile doğadaki nesnelere taklit eder.

B. Yaratma Olarak Sanat

Yaratma kuramına göre, sanatçı doğayı taklit etmez, o mükemmelin peşindedir. Oysa doğada mükemmellik yoktur.

Sanatçı bu yüzden kendi yeteneğiyle, hayal gücüyle mükemmel oluşturur. Sanatçı sanatını özgür bir etkinlikte ortaya koyar. Çünkü doğa da düzensizlik ve karmaşa vardır. Böyle bir şeyin taklidi gerçeği veremez.

Sanatçı, akıllı, hayal gücü ve belleği sayesinde mükemmel ve ideali düşünebilir, Sanatçının ideali ve mükemmel hayal gücüyle kavraması ve onu yaptığı bir eserle ifade etmesi sanatı ortaya çıkartır. O halde sanat, sanatçının hayal gücüyle ortaya koyduğu ideal bir anlatıdır.

C. Oyun Olarak Sanat

İnsan günlük hayatında duyu ve akıl kısılcacında kuşatılmış bir varlıktır. Bu yüzden insan içinden geldiği gibi değil, şartların getirdiği davranışlarda bulunur. Ama oyun oynayan insan için tek amaç oyunun kendisidir. Sanatı oyun olarak gören bu yaklaşım, oyun ile sanat arasında bazı benzerlikler kurar. Nasıl ki oyun, insanı gündelik hayatın kaygılarının dışına çıkarıp, zevk almasını sağlıyorsa, sanat da böyledir.

Her ikisi de insana bir özgürlük alanı yaratır. Oyun da sanat da amacını kendi içinde taşır ve başkaca bir yarar gözetmez. Sanat da oyun da kendisinden başka bir amaca yönelmezler. İkisi de pratik fayda sağlamak peşinde koşmaz. Bu görüşün temsilcisi, "insan oynadığı sürece tam bir insandır." diyen Alman Filozofu Schiller'dir.

2. Sanat Eseri

Sanatın herkesin kabul ettiği bir tanımı yapılamasa da sanat eserini belirleyen bazı temel ilkeler ve ölçütler vardır. Sanat eseri, bir sanatçı tarafından meydana getirilen ve estetik bir değerlendirmenin konusunu oluşturan şeydir. Sanat eserinin temel özelliği, insanın bilinçli amaçlı bir etkinliğinin ve yaratıcı gücünün bir ürünü olması, doğada bulunmayan bir eser olmasıdır. Bununla birlikte insan elinden çıkan her eser sanat eseri değildir.

Sanat eserini "sanat eseri" yapan öğeler

- İnsan ürünü olması
- Özgünlüğü
- Estetik
- Özne Estetik Tavrı
- Pratik Fayda Düşünülmeden Üretilmesi

Estetiğin Temel Problemleri

1. Güzellik Problemi

Estetik nesnenin, öznedede, estetik haz ya da beğenme duygusuna yol açan temel özelliğine güzelliğe denir. Bir başka açıdan estetik öznenin (insan) nesneden hoşlanmasına, hayranlık duymasına ve beğenme duygusunu oluşturmasına sebep olan uyum, düzen, birlik, yücelik ve ölçülülüğün tamamına güzellik denir. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi güzellik bir beğeni yargısıdır; fakat bu beğeni yargısının kaynağı konusunda farklı görüşler vardır. Platon'a göre güzellik bir ideadır.

Mutlak ve değişmez olup doğada gördüğümüz güzellikler bu ideaya benzedikleri ölçüde güzel görünürler. Aristoteles'e göre güzellik matematiksel olarak orantılı ve ölçülü olmalıdır. Hegel'e göre güzellik mutlak ruhun nesnelere görünür hale gelmesidir. Peki doğadaki güzellik ile sanattaki güzellik aynı mıdır?

Doğada güzel olan bir şey sanatta da güzel olmak zorunda mıdır? Güzel ile iyi, güzel ile doğru, güzel ile yüce arasındaki ilişki nasıldır? gibi sorular da felsefenin güzellikte ilgili incelediği sorulardır.

Doğada Güzel - Sanatta Güzel

Biz güzelliği hem doğada, hem de sanat eserinde bulmaktayız. Ancak, güzel bir manzara derken kullandığımız güzelin anlamı ile, güzel bir şiir derken kullandığımız güzelin anlamı farklıdır. Birincisinde insandan bağımsız bir güzellik, ikincisinde ise insanın duyguları ve dehasıyla oluşturduğu bir güzellik söz konusudur.

Güzellik - Doğruluk

Güzellik, beğeni duygusunu ifade ederken, doğrulukta bilgi ve mantıksallık vardır. Platon'a göre güzellik ile doğruluk aynı şeydir. Kant'a göre bu iki kavram birbirinden ayrıdır.

Güzellik - İyi

Eski Yunan felsefesinde güzel ile iyi aynı şey olarak kabul edilmiştir. Platon'a göre güzel ile iyi özdeşdir. Kant'a göre güzel estetik bir kavramken, iyi ise ahlaki bir kavramdır. Bundan dolayı bu iki kavram birbirinden farklıdır. Güzel bir insan denince farklı, iyi bir insan denince farklı şeylerin anlaşıldığını belirtir.

Güzellik ve Yüce

Güzel, sınırlı bir nesneyi dile getirir. Yüce ise, kavrama gücümüzü aşan bir büyüklüğü anlatır. Güzelliğin uyandırdığı duygu algı ite, yücenin uyandırdığı duygu ise algıdan sonra başlar. Aristoteles'e göre uçsuz bucaksız çöle güzel denmez, yüce denir.

Güzellik ve Hoş

Bazı sanat anlayışları güzel ile hoşu aynı sayar. Bu anlayışa göre estetik olay görme veya işitme ile ilgili haz veren bir şey olarak tasavvur edilir.

2. Ortak Estetik Yargıların Olup Olmadığı Problemi

Estetik yargılar "güzellik" ve "çirkinlik" değeriyle ilgilidir. Bu yargılar öznel oldukları için diğer yargı türlerinden ayrılmaktadır. İnsan bir şarkı dinlerken, bir resme bakarken "bu şarkı güzel", "bu resim çirkin" türünden yargılarda bulunur.

Bu tür yargılara "Estetik Yargı" denir. Nesnelere hakkında herkesin üzerinde anlaşıldığı ortak bir güzel veya çirkinin olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşlerde estetik yargılarla ilgi olarak iki tavır söz konusudur. Bazı düşünürler, estetik yargının öznel olduğunu vurgulayarak, ortak estetik yargıların reddetmektedirler. Bazı düşünürler de ortak estetik yargının varlığını kabul ederler.

a. Ortak Estetik Yargıların Olmadığını Savunanlar

Bu görüşü savunan en önemli filozof Benedetto Croce'tur. Croce'a göre estetik yargılar nesneden bağımsız ve özeldir. Bu sebepten ortak estetik yargılar yoktur. Ortak estetik yargıların varlığını reddedenler, bu görüşlerinde güzellikte sanat eserinin bizde uyandırdığı duygu ve heyecanlardan hareket etmektedirler.

Bu görüşün temelinde, estetik değer nesneye değil, bütünüyle özneye ait olduğu iddiası vardır.

b. Ortak Estetik Yargıların Varlığını, Kabul Edenler

Kant, en önemli temsilcisidir. İnsanın estetik yargısı, duyguya dayansa da, öznel olsa da herkes aynı ortak duyguya sahiptir. "Bu şarkı güzeldir" yargısını veren bir kimse diğer insanların da aynı duyguda olmasını ister.

Bu duygu herkeste bulunan ortak duygudur. Platon, varlık anlayışı gereği estetik değer de gerçekten bizden bağımsız olarak var olduğunu savunur.

Objektif estetik değerlerin varlığını savunan Platon'a göre, tek tek güzeller diye adlandırdığımız duygu nesnelere aslında güzel ideasından pay aldıkları için güzeldir. Mükemmel güzel, ancak ideadır. Güzel ideası da idealar dünyasında gerçekten vardır. Akıt sahibi her varlık için güzel ideası ortaktır. Çünkü o, akılsaldır.

Din Felsefesinin Konusu

Dinin temel iddiaları üzerinde nesnel, kuşatıcı ve tutarlı bir biçimde düşünme çabasına din felsefesi denir.

Din Felsefesinin Temel Amacı

Genel olarak dinin doğası, dinin anlamı, dinsel bilgi, dinin bilimle ilişkisi, dinin insan hayatındaki yeri, Tanrı'nın varlığına ilişkin ileri sürülen kanıtları anlama, açıklama ve değerlendirmektir.

Din

İnsan ve evren hakkında bilgi veren bir inanç sistemidir.

Din Felsefesi ve Teoloji (İlahiyat)

Din felsefesi, dinleri genel olarak ele alırken, teoloji, belli bir dini ele alır. Teoloji dinin inanç ve uygulamalarını doğru olarak kabul edip, akli - entellektüel savunmasını diğer dinlere ve ideolojilere karşı yapar. Din felsefesi ise, herhangi bir dinin öğretilerini, uygulamalarını savunmak amacıyla değil dinin yapısını, doğasını, temel iddiaları konusundaki farklı görüşleri, kanıtları, problemleri rasyonel olarak anlamak, açıklamak düşüncesiyle sorgulamayı amaçlar.

Din Felsefesinin Temel Kavramları**Tanrı**

Evrendeki her şeyi ve evreni yaratan güç.

Vahiy

Yaratıcının, insan için hayatın anlam ve amacını, iyi ve kötünün ne olduğunu bildiren buyrukları. Yaratıcı ile insan arasındaki iletişim.

Peygamber

Tanrı'nın dini bilgileri insana aktarmak için seçtiği kişi.

İman

Dinin temel doğrularını kabul etme, inanma.

İbadet

Tanrı'ya saygı ve tapınmanın ifadesi olarak belli zamanlarda tekrarlanan davranışlar.

Kutsal

Dinin bir varlığı değerli dokunulmaz kabul etmesi. Bu kavramlara farklı dinler, farklı anlamlar yükleyebilir.

Din Felsefesinin Temel Problemleri

- Tanrının Varlığı Problemi
- Evrenin Yaratılış Problemi
- Vahyin İmkani Problemi
- Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi

Ruh nedir? Ruh diye bir şey var mıdır? Ölüm bir son mudur? gibi sorularla ruh, ahiret, ölüm, hayat gibi konular tartışılır.

Tanrının Varlığına İlişkin Farklı Yaklaşımlar**1. Tanrının Varlığını Kabul Edenler****Teizm (Tanrıçılık)**

Tanrı öncesiz, sonsuz ve evreni her şeyiyle yaratan, bilen, irade sahibi bir güçtür. Tanrı zamanı ve mekanı da yaratmıştır, fakat kendisi zaman ve mekanla sınırlanamaz. Tanrı tüm varlıkların varlık şartıdır, fakat O şartlardan bağımsızdır.

Panteizm (Tüm Tanrıçılık)

Tanrı ile evrenin bir olduğunu savunan yaklaşım. Yani Tanrı, evrenden ayrı veya onu aşkın bir varlık değil, evren bütünü bakımından Tanrıdır veya evrende etkide bulunan güçler kanunlar Tanrıyı oluştururlar.

Deizm (Yaratıcılık)

Tanrı, dünyayı, evreni, tabiatı, yasaları yaratmıştır. Fakat evren, yasalar, her şey kendi yasalarına göre işlemektedir. Tanrı artık karışmamaktadır. Pasif Tanrı anlayışıdır.

2. Tanrının Varlığını Rededenleri**Ateizm (Tanrıtanımazlık)**

Tanrıyı inkar edip, evren ve tabiatın tek varlık olduğunu savunan öğretilerdir. Ateizm, Tanrı'yı inkar etmekle birlikte bütün dinlere de karşıdır. Dolayısıyla ruhun varlığını, ölümsüzlüğünü ve ahiret hayatını yok saymaktadır. Ateizmin temeli materyalizme dayanmaktadır.

3. Tanrının Varlığının Bilinemeyeceğini Savunanlar**Agnostisizm**

Her bireyin duyusu kendine göre olduğundan bilgi de herkeşe göre değişir. Yani Tanrının varlığı ve yokluğu hakkında hiçbir şey bilinemez. Bu yaklaşım metafizik konuları insan aklının bilemeyeceğini, ileri sürer.

Tanrının Varlığını Kabul Eden Yaklaşımların İleri Sürdükleri Deliller**1. Ontolojik kanıt (Varlık kanıtı)**

Tanrı denilirken en yüksek, en mükemmel, her türlü noksanlıktan uzak bütün olumlu nitelikleri taşıyan bir varlık anlatılmaktadır. Mükemmellik ve her türlü noksanlıktan uzak olmak Tanrı'ya özgü olduğuna göre, Tanrı'nın varlık sebebi de kendisidir. O halde; Tanrı gerçektir.

2. Kozmolojik Kanıt (Evrenin Varlığından Hareket Eden Kanıt)

Evrende birtakım varlıklar ve olayların olduğu açıktır. Her varlığın ve olayın da bir var olma nedeni olduğu da gözlenebilmektedir. Hiçbir şeyin nedensiz olmadığı da açıktır.

Herhangi bir olay izlendiğinde onun bir meydana getirici nedeni, bu nedenin de bir başka nedeni olması ve bu durumun geriye doğru gitmesi gerektiği açıktır. Bu geriye gidiş sürecinde, kendi varlığı için nedensel bir açıklama gerektirmeyen bir varlığa ulaşılabacaktır. Bu varlık Tanrıdır.

3. Nizam (Düzen) Kanıtı

Tabiat ve evreni gözlemlediğimizde, bu bize bir düzenin var olduğunu göstermektedir. İnsan eliyle yapılan nesnelere de bir plan ve düzen gözlenmektedir. Bir evde, bir otomobilde, bir köyde, bir şehirde, bir ülkede ne kadar mükemmel bir düzen, plan ve amaç varsa, onları yapan insanın da o ölçüde zeki, bilinçli, plan yapan biri olduğunu anlarız.

O halde, atomlardan mevsimlere, mevsimlerdeki her şeyin unutulmadan yerli yerinde hiçbir düzensizlik gözlenmeden yaratılmasına, oradan yıldızlara, izledikleri yörüngelere kadar, hiçbir kaos, karmaşa olmadan mükemmel bir düzen ve plan içinde gerçekleşmesi, mükemmel bir mimarın yani Tanrının varlığını göstermektedir.

4. Dini Tecrübe (Vicdan) Kanıtı

İnanan bir varlık olarak insan temel bir varlıktır. İnsan kendi özel dini yaşantısı içinde yani vicdanında Tanrı'yı hisseder. Bu dini tecrübenin kişi ve inançlara göre değişmesi delilin değerini azaltmamaktadır.

5. Ahlak Kanıtı

Ahlak kanıtı, insanın ahlaki yaşantısından hareket ederek Tanrı'nın varlığını kanıtlamaktadır. Eğer Tanrı olmasaydı insanın yaptığı kötülüğün cezasını veya yaptığı iyiliğin mükafatını görmesi söz konusu olamazdı. O halde, adalet ve hakkaniyet Tanrı'nın var olması gerektiğini söylemektedir.

Tanrının Varlığını Reddeden Yaklaşımların İleri Sürdükleri Deliller

1. Kötülük Kanıtı

Lametrie, Holbach gibi ateist filozoflar evrende kendilerince gördükleri kusurlar, yetersizlikler ve kötülüklerden hareketle Tanrının var olmadığını göstermeye çalışmışlardır.

2. Ahlak Kanıtı

İnsanın önceden belirlenmiş davranışları, özellikleri olamaz. İnsan hürriyete mahkumdur. insanın hür olması Tanrının olmasına bağlıdır.

3. Anlamsızlık kanıtı

Tanrının varlığını dile getiren önermelerin deneyle doğrulanamayan, metafizik nitelik taşıyan önermeler olması dolayısıyla Tanrı'nın varlığının delili noktasında, bu önermelerin boş ve anlamsız olduğunu ileri sürerler.

SİYASET FELSEFESİ

İnsanların yönetimiyle ilgili iktidarı, iktidarın nasıl oluştuğunu, kaynağını, bireyle ilişkisini, varlığını, nasıl ve ne şekilde sürdürüldüğünü, mevcut yönetimden daha iyi bir yönetimin mümkün olup olmadığını, yönetim ile ilgili evrensel ölçütleri, genel kavramları sorgulayan felsefedir.

1. Siyaset Felsefesinin Konusu ve Amacı

Siyaset felsefesinin iki temel işlevi ve amacı vardır. Birincisi kavramsal, ikincisi normatiftir. Siyaset felsefesinin ilk amacı; toplum, devlet, yasa, düzen, hak, adalet, refah, özgürlük gibi siyaset felsefesinin alanına giren kavramları açıklamaktır. İkincisi ise; belli ilkeleri ve normları ortaya koymaya ve onları savunmaya çalışmaktır. *Örneğin, adaleti sağlamak için ne tür ilkeleri kabul etmeliyiz? gibi.*

Not

Siyaset felsefesinin temel problemi "ideal devlet" problemidir.

Siyaset Felsefesi;

- Günlük siyasi olaylarla ilgilenmez.
- Olanı değil, olması gerekeni ele alır.
- Gelecekte toplumun nasıl idare edilmesi gerektiğini ortaya koyabilmek için toplumun dününü ve bugününü inceler.

Siyaset Felsefesinin Temel Konuları

- Devletin kaynağı, doğası, amacı ve önemi
- Devletin oluşumu ve sınıflandırılmasında etkili olan görüşlerin incelenmesi
- Ütopyaların yapısı
- Birey ile devlet, itaat ile özgürlük arasındaki ilişki
- Adalet, eşitlik, özgürlük, hak, mülkiyet gibi kavramların açıklanması

2. Siyaset Felsefesinin Temel Kavramları

Siyaset

İdare etmek, işleri düzene koymaktır.

Siyasi Otorite (İktidar)

Bir şeyi yapma veya yapmama hakkına sahip olmaktır. Demokratik görüşe göre, siyasi otoritenin kaynağı halktır. Teokratik görüşe göre ise siyasi otoritenin kaynağı Tanrı'dır.

Politika

Devlet idaresi ile ilgili işlerdir. Birey: Toplumun bölünmeyen en küçük parçasıdır. Diğer bir iradeyle toplumu oluşturan fertlerin her biridir.

Toplum

Tek başına varlığını devam ettiremeyen, ihtiyaçlarını tek başına karşılamayan bireylerin, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve birbirlerini tamamlamak üzere meydana getirdikleri en büyük sosyal gruptur.

Sivil Toplum

Siyasi ve diğer güçlerin etkisinden kurtulmuş ve kendini yönlendirebilen toplumsal örgütlenmelerdir.

Devlet

Toplumda hakimiyeti elinde bulunduran ve her türlü güce sahip olan siyasi otoritedir.

Yönetim

Devleti belli ilke ve amaçlara göre idare etmedir.

Meşruiyet

Yapılan icraatların belirlenmiş kanunlara uygun olmasıdır.

Egemenlik

Belli bir toprak bütünlüğüne sahip toplumda yasama, yürütme ve yargının bağımsız olması ve belirlenmiş güçlerce serbestçe kullanılmasıdır.

Hak

Yasaların gerektirdiği siyasi, sosyal ve ifade özgürlüğü gibi durumlardır

Hukuk

Toplumsal ilişkileri düzenleyen ve yaptırım gücü olan kurallar bütünüdür.

Yasa

Emredici olan ve uyulması gerekli kurallardır.

Bürokrasi

Hiyerarşik bir biçimde görev yapan memurların oluşturduğu yapılandırma.

Demokrasi

İktidarın halka dayandığı yönetim sistemidir.

Laiklik

Din ve devlet işlerinin ayrılığı, inanç hürriyetinin sağlanmasıdır.

SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI**İktidar, devlet kaynağını nereden alır?**

Devletin kaynağı ile ilgili görüşlerin başında; korunma ihtiyacı, dini misyon ve toplumsal sözleşme gelir.

Korunma ihtiyacı

Siyasi iktidar, bireylerin tehlikelerden korunmalarını ve amaçlı gelişimlerini sağlamak için vardır.

İbni Haldun'a göre, iktidarın ve devletin ana kaynağı insanın korunma ihtiyacıdır. Platon ve Aristoteles tarafından da savunulan bu klasik yaklaşım, siyasi ve toplumsal yaşamın kaynağını insanın doğasında bulur. Buna göre, devlet insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve ahlaki bakımdan daha iyi olabilmeleri için vardır.

Dini Misyon

İktidar kaynağını dinden alır. Eski Mısır, Babil, Ortaçağ teologları devletin Tanrı eseri olduğunu ve Tanrı'nın buyruklarına göre yönetilmesi gerektiğini savunmuşlardır. (St. Augustinus.)

Toplumsal Sözleşme

Ortak irade, insanların birlikte yaşama isteği toplumsal sözleşmeyi doğurmuştur. İnsanlar tabiat halinden toplum haline geçmiş ve daha sonra siyasal sözleşme ile devlet düzenini kurmuşlardır. (T. Hobbes, J.Locke, J.J Rousseau.)

Meşrutiyetin Ölçütü Nedir?

Siyasi iktidarın, kendisini doğuran güç, öge ya da düşünceye bağlı kaldığı takdirde meşru olduğu söylenebilir. Kaynağını insanların ihtiyaçlarından, dinden ya da toplumsal sözleşmeden alan iktidar, kendi meşrutiyetini temellendiren bir hukuk sistemi oluşturur. Buna göre, siyasi iktidarın her eylemi kendisinin oluşturduğu hukuk sistemine uygunluğu ölçüsünde meşru olmak durumundadır.

Meşruluğun kaynağı konusunda birçok görüş vardır.

Bunlar;

- "Devlet, Tanrının buyruklarını yeryüzünde hakim kılmak için vardır ve bunu yerine getirdiği ölçüde meşrudur." görüşünü savunan dinsel yaklaşım
- "Devlet, egemen sınıfların üretim araçlarını elinde bulundurup halkı ezmesini önlemek için vardır ve meşruluğunun ölçüsü hizmet ettiği sınıfın çıkarlarını gözetmesi ile ölçülür." diyen Marksist görüş
- Aristoteles ve Platon'a göre. "devlet, halkının ahlaklı ve erdemli yaşamasını sağlamak için vardır ve meşruluğunu bununla elde eder."

- Demokrasiye göre, "devlet, ortak iradenin temsilcisidir ve halkının özgürlüğüne ve yönetime katılmasına yaptığı katkı ile meşruluğunu elde eder."

Felsefe Ne İşe Yarar? (Felsefenin İşlevi)

Egemenliğin Kullanılış Biçimleri Nelerdir?

Egemenliğin üç tür kullanılış biçimi vardır. Bunlar:

A. Geleneksel Otorite

Bu otorite gelenek ve göreneklerin egemen olduğu, değişme ve gelişmenin çok yavaş gerçekleştiği toplumlarda ve kurumlarda görülür. Feodal toplumlarda ve ataerkil aile tipinde bu otorite geçerlidir. Bu türden toplum ve kurumlarda otoritenin kaynağı geleneklerdir. Yönetim babadan oğula geçer.

B. Karizmatik Otorite

Karizma: "lütuf, Tanrı vergisi" anlamına gelir. Karizmatik otorite, liderin sahip olduğuna inanılan olağanüstü niteliklerinden kaynaklanır. Çoğu zaman, bu niteliklerin o liderde var olup olmadığı araştırılmaz, var olduğuna inanılır. Burada iktidarın kaynağı doğrudan doğruya liderin özellikleri ve eylemleridir.

C. Hukuki Ya Da Demokratik Otorite

Bu otoritenin kaynağı yazılı kurallar yani hukuktur. Hukuk kuralları, yönetilenleri olduğu gibi yönetenleri de bağlar. Demokratik otoritede iktidarın kaynağını akıl ve hukuk oluşturur. Yöneticiler belli kurallara göre iktidara gelirler, belirli sınırlar içerisinde yetkilerini kullanırlar ve belirli kurallara göre iktidardan ayrılırlar.

Bireylerin Temel Hakları Nelerdir?

Çağdaş demokratik toplumlarda bireyler devletin yurttaşlarıdır. Böyle bir toplumda bireylerin yurttaşlık hakları vardır ve bu haklar yasal güvenceler altındadır. Bu hakların en başında, insanın yaşama hakkı gelir. Adalet, eşit durumda olanlara eşit, farklı olanlara da farklı davranmayı gerektirir; yani herkese hak ettiğini vermektir.

Bazı insanların diğerlerinden daha fazla servete sahip olmaları yanlış değildir. Ancak insanların daha büyük servete sahip olmaları daha fazla siyasi güç veya sosyal pozisyon elde etmelerine olanak tanıyorsa, işte bu adaletsizliktir. Bir diğer temel hak olan özgürlük, en yüce değerlerden birisi sayılmaktadır. Ancak özgürlük konusundaki görüş ayrılıkları hangi koşullarda özgürüz ve hangi durumlarda özgürlüğümüz kısıtlanmış olur noktasında öznel içerikli görüşler hep var olmuştur.

Bürokrasi Gerekli Midir?

Bürokrasi devletin işleyişinde görevli memurlardan oluşan gruptur. Bu memurlar, buldukları göreve belirli uzmanlıkları sebebi ile atama yolu ile gelirler. Devletin işleyişinin sürdürülebilmesi ve görevlerini yerine getirebilmesi için bu uzman kişilere ihtiyaç vardır. Devletin yönetiminde ve alınan kararlarda sorumluluk siyasilerdedir.

Ancak siyasiler halkın verdiği yetkiyle sınırlı süreyle devleti yönetirler. Oysa devlet sürekli. Bu sebeple devlet içinde bu sürekliliği sağlayacak çalışanlara da ihtiyaç vardır.

Bununla birlikte bürokrasinin devletin işleyişine engellediği eleştirileri de yapılmaktadır. Bürokrasi araç değil de amaç haline gelirse ve siyasi iradenin üstünde bir konuma yerleşirse bu devlet yönetiminde bazı sorunlara yol açabilir.

SİYASET FELSEFESİNİN PROBLEMLERİ

Karmaşa - Düzen - Ütopya

Karmaşa

Toplumsal düzenin olmadığı bir durumu ifade etmek için kullanılır. Toplum tarafından istenmeyen, korkulan bir durumdur.

Düzen

Toplumda bireyler ve gruplar arası ilişkilerin bir takım yazılı kurallara, ilkelere göre düzenlenmesinden ortaya çıkan sosyal yapıdır.

Ütopya

Ütopya, uygulama alanı bulamamış hayali devlet tasarımlarıdır. Toplumsal düzenin zayıfladığı ve karmaşa ortamının oluşmaya başladığı zamanlarda bazı düşünürler, insanların düzen ve mutluluk ihtiyacını karşıladığı hayali toplum şekilleri tasarlamışlardır. Bu tasarımların genel adı "ütopya" dır.

Düzenin Gerekliliği ve Devlet

Bir devletin ya da düzenin var olmaması durumunda, insanlar için mutlak bir serbestlik hali söz konusu olacağından, sonuçta ortaya bir karmaşa (kaos) çıkar. Mutlak özgürlük durumunda her insan kendi istek ve arzularını gerçekleştirmeye çalışır. Çıkarlar birbirleriyle çatışmaya başladığında ise herkesin herkesle savaşı ortaya çıkar. İşte bu savaş kaos halidir.

Böyle bir kaos ortamında bireyler ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geleceğinden, toplumsal yaşamda bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen ve yaptırım gücüne sahip olan kurallara ihtiyaç duyulur. Bu yasaları oluşturacak ve uygulanacak bir otoriteye ihtiyaç vardır. Bu otorite devlettir.

İdeal Düzen Arayışları

A. İdeal Düzenin Olabileceğini Reddedenler

Bazı düşünürler, ilke olarak devleti reddederler ve onun ortadan kaldırılmasının doğruluğunu savunurlar.

Sofistler

İdeal düzen olmaz çünkü ideal düzen doğada kalmıştır. Devlet, doğal olmayan, insanın doğasına, özüne aykırı bir kurumdur.

Doğada nasıl ki; güçlü olan yaşıyor ve kendi çıkarlarını hayata geçirmeye çalışıyorsa, toplumda da güçlü olan egemen olmalıdır.

Anarşizm

İnsanlar devlet olmadan da adli ve uyumlu bir yaşam sürebilirler. Devlet, mülkiyeti korumak için vardır. Ancak anarşizme göre, her türlü mülkiyet hırsızlıktır. Bu görüşün doğal sonucu olarak da devletin ortadan kaldırılması gerekir görüşünü savunur.

Nihilizm (Hiççilik)

Evrenin anlamsız ve amaçsız olduğunu, otorite ve devletin doğaya aykırı olduğu görüşünü ortaya koyar. Bütün kötülükler insanların özgür olmamalarından kaynaklanır. Öyleyse insanı sınırlayan bütün değer, kurum ve düzenler kötü olup yıkılmalıdır.

B. İdeal Düzenin Olabileceğini Kabul Edenler

1. Özgürlüğü Temel Alan Yaklaşım

Liberalizm denilen bu anlayış siyasette, iktisatta, dinde ve diğer alanlarda bireyin özgürlüğüne öncelik verir. Sloganları "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" dir.

Temsilcileri

Adam Smith, J.S. Mill'dir. İdeal bir siyasi sistemin amacı, bireylere mümkün olan en büyük özgürlüğü temin etmektir. Bu özgürlük dini anlamda inanç ve ibadet özgürlüğü olarak, siyasi anlamda düşünme ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğü olarak gerçekleşir.

Bireyler özgür olduklarında kendi çıkarlarını gerçekleştirirler. Böylelikle genel çıkarlarda gerçekleşir.

Siyaset hakkındaki bu düşünceler ekonomide rekabetçi, birey ve devlet arasındaki ilişkilerde ise bireyci fikirleri savunur.

2. Eşitliği Temel Alan Yaklaşım

Kapitalizme tepki olarak doğmuş, yoksul için daha ideal düzenin ancak eşitliğin sağlanmasıyla gerçekleşebileceğini savunmuşlardır.

Temsilcileri Kari Marx, Saint Simon'dur.

Bu yaklaşımın temele eşitliği alması, sosyalist devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır.

Özgürlüğün insanlar arasında eşitsizliğe yol açabileceği, dolayısıyla toplumsal barışı tehlikeye sokabileceği görüşünden hareket eder. İnsanların ekonomik, siyasal ve sosyal bakımdan eşit haklara sahip olduğu sınıfsız bir toplum, ideal bir toplumdur. Bireyler yönetim yetkisine de eşit şekilde sahip olmalıdır. Herkes devlette temsil edilme ve yönetime katılma bakımından da eşit haklara sahip olmalıdır.

3. Adaleti Temel Alan Yaklaşım

Böyle bir devlet anlayışı, hukuka dayalı bir düzeni gösterir. Böyle bir ideal düzende eşitlik de özgürlük de bulunacaktır. Bu yeni ideal devlet anlayışı, özgürlük deyince, bireyin çalışma ve düşünce özgürlüğünü anlamakta, eşitlik deyince de bütün yurttaşların yasalar önündeki eşitliğini anlamaktadır.

Özgürlük ve eşitlik ilkelerinden yalnız birinin uygulanması toplumsal problemleri çözmekte yetersiz kalacaktır. Özgürlüğün olmadığı yerde eşitliğin, eşitliğin olmadığı yerde de özgürlüğün anlamı yoktur. Özgürlüğün olmadığı bir eşitlik, eşit haklara sahip köleler yaratır.

Eşitliğin olmadığı özgürlük ise bir grubun diğerine hükmetmesine yol açar. Gerekli olan hem özgürlüğü, hem de eşitliği içinde barındıran bir yönetim şeklidir, buda ancak adalet ile mümkündür.

Ütopyalar

"Ütopya" terimi. Yunanca (topos-ülke) kelimesinden gelmiş olup "olmayan ülke" anlamındadır. Kelime ilk defa Thomas More tarafından kullanılmıştır.

Gerçekleşmesi bugün için imkansız, hayali toplum ve devlet tasarımlarını ifade eder. Bazı düşünürler yaşadıkları toplumsal düzenin iyileştirilemeyeceğine inandıkları için, düşsel bir toplum düzeni tasarlamışlardır.

Ütopyalar Şu Durumlarda Gözlenmektedir

1. Devlet sosyal düzenin gerisinde kaldığı zamanlarda ütopya ortaya çıkmıştır.
2. Ütopyalar, geleceğe dönük sosyal gerçeklikle ilgisi olmayan hayali tasarımlardır.
3. Ütopyalar; devleti, yönetimi eleştirmek için ortaya konmuşlardır.

Ütopyalar olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır

A. İstenilen (Olumlu) Ütopyalar

"İdeal Devlet", Platon

Platon'un devlet anlayışına göre, toplumda üç tabaka vardır. Bunlar; yöneticiler, savaşçılar ve zanaatçılardır. Yöneticiler, iyi eğitilmiş bilge kişilerdir. Savaşçılar, cesur askerlerdir. Zanaatçılar ise buyruklara uymaktan başka hakları olmayan insanlardır. Koruyucuların ve savaşçıların mülkiyet hakları yoktur.

Tüm çocuklar doğar doğmaz anne ve babalarından alınır. Evlenecek çiftler ise kura ile belirlenir. Devlet yönetiminden sorumlu kişiler gerektiğinde halka yalan söyleyebilir. Platon, "İdeal Devlet" eserinde öne sürdüğü bu düşüncelerinin bir kısmından "Yasalar" adlı eserinde daha sonra vazgeçer.

"EI-Medinetü'f-Fazıla", Farabi

Farabi. "EI-Medinetü'I Fazıla" (Faziletli Şehir) adlı eserinde Platon'dan etkilenmiştir. O'na göre, doğal ihtiyaçların etkisiyle bir araya gelerek toplumu oluşturan bireyler, bilge ve erdemli kişiler tarafından yönetilmelidir.

Bir topluma ancak beden ve ruhen sağlıklı, zeki, öğrenme ve öğretmeyi seven, nefesine güvenen ve Tanrı'ya inanan kimse başkan olmalıdır. Devlet bir organizma, bireyler de bu organizmanın organlarıdır. Kişiler, kendine düşen görevleri yapmalıdır, Yapmadıkları takdirde organizmada olduğu gibi, devlette de aksaklıklar ortaya çıkar.

"Ütopya", Thomas More

Ütopya eseri, İngiltere'nin o zamanki durumunu eleştirmek için yazılmıştır. T. More'a göre, toplumdaki eşitsizliğin ve mutsuzluğun kaynağı özel mülkiyettir. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu, özel mülkiyetin kaldırılmasıdır. Bu nedenle ideal toplum, sınıfsız bir toplum olmalıdır. Değerler yönünden herkes eşit olmalıdır.

More'un ütopyasında para kullanılmamaktadır. Bunun yerine düzenli bir eşya takası vardır. Ailenin temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanır. Ülkedeki insanlar her gün altı saat çalışır. Bunun dışında bilim ve sanatla uğraşırlar.

"Güneş Ülkesi", Campanella

Campanella, Güneş Ülkesi adlı eserinde, Hint Okyanusu'nda varsaydığı ideal bir devleti düşünür. Bu devletin yöneticisi hem filozof hem de rahiptir. Devlet sağlam ve yetenekli yurttaşlar yetiştirmek için karşı cinsler arasındaki ilişkileri dahi düzenler.

Bu düzenlemede aile, mal, mülk her şey ortaktır. İnsanlar günde sadece dört saat çalışır.

"Yeni Atlantis", Francis Bacon

Sağlıklı, ahlaklı ve dürüst insanların yaşadığı Bensalen adlı bir adada bulunan bu devlet bilime dayalıdır. Bilimler hazinesi adlı bir kurul tarafından yönetilir. Bu kurul, diğer ülkelere gönderdiği elçiler ile bilim ve teknolojik gelişmeleri izler.

B. Korku (Olumsuz) Ütopyaları

"Cesur Yeni Dünya", Aldous Huxley Yeni Dünya adlı eserinde çok gelişmiş bir toplum anlatılır. Toplumun ihtiyaçlarına göre insanlar önceden saptanan niteliklere göre fabrikalarda üretilir ve özel merkezlerde büyütülürler.

"1984", G. Orwell

1984 adlı eserde tasarlanan devlet anlayışına, despotizm egemendir. Bu devlette insan benliğini yok edecek ölçüde zora dayalı baskıcı bir yönetim egemendir.

BİREY VE DEVLET

Bireyler arasındaki ilişki sosyal ilişkiyi, sosyal ilişki ise devleti ve iktidarı ortaya çıkarmıştır. Birey tek başına yaşayamadığına göre; iktidar ve devlet toplumsal düzenin bir şartıdır. Devlet ise, bireylerin ve grupların ilişkilerini hukuk kuralları çerçevesinde düzenler.

Birey devlet ilişkilerindeki temel problem: birey mi devlet için, devlet mi birey için yaşar?

Birey mi Devlet İçin, Devlet mi Birey İçin Yaşar?

Günümüz birey - devlet ilişkisinde, bireyler devletin varlık koşuludur. Ancak bireylerin bir düzen içinde yaşamaları içinde devlet gereklidir. Birey, devlet ve topluma karşı yükümlülüklerini yerine getirecektir.

Devlet de bireyin haklarını güvence altına alacak ve ona haklarını kullanması için olanaklar sunacaktır. Böyle bir durumda ne birey haklarından vazgeçebilir, ne de devletin varlığı yadsınabilir.

Birey Devlet İlişkisini İnceleyenler

Yusuf Has Hacib

"Kutadgu Bilig" (Mutluluk Veren Bilgi) adlı eserinde hem vatandaşın hem de yöneticinin ideal özelliklerini anlatmıştır.

Montesquieu

"Kanunların Ruhunu" adlı eserinde Cumhuriyet, Monarşi, İstibdat vb ... yönetim şekillerinin tanımlarını yapar.

John Locke

Locke'a göre, insanlar doğuştan bir takım temel haklara sahiptir ve bu hakların vazgeçilmezliği söz konusudur. Bu haklardan devlet için vazgeçilmesi söz konusu değildir. Birey temel haklarını güvence altına almak için devleti var eder. Devlete düşen ise bu hakların korunmasıdır.

BİLİM FELSEFESİNİN TANIMI VE KONUSU

Bilim, bir bilgi sistemidir. Bilimin araştırdığı bilgiye de bilimsel bilgi denir. Bilimsel bilgi ve diğer bilgilerin tümü; evreni, toplumu, insanı ve varlığı bilme çabası içindedir.

Amaçları aynı olmasına rağmen bilgiler, yapısı ve özellikleri bakımından birbirlerinden ayrılır. Bilim, var olan her şey üzerinde sistemli, yöntemli, doğru ve geçerli bilgi üreten kuramsal bir sistemdir.

Bilim, dinamik bir bilgidir. Bilim, sistemli, düzenli, belli yöntemleri olan, bilimsel yöntemlerle elde edilmiş gerçekler hakkında doğrulanabilir bilgidir.

Bilim felsefesi, bilimin doğasını, kapsamını, sınırlarını, yöntemini, bilimsel bilginin yapısını ve özelliklerini, bilimsel kuram ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi felsefi bir tavırla araştırır. Bilimle ilgili her türlü soruyu sorar ve bunlara cevap arar. Bilimlerin her geçen gün gelişmesiyle birlikte felsefeden ayrılmaya başlamışlardır. Pozitif bilimin alanının yaygınlaşması, felsefenin yalnızca bilimin konusunu sorgulaması düşüncesini güçlendirdi. Bunun sonucu olarak felsefenin yeni bir sorgulama alanı olan bilim felsefesi ortaya çıktı.

Bilimin Özellikleri

1. Bilimler birikimli olarak ilerleme özelliğine sahiptir.
2. Bilim olgusaldır.
3. Bilimsel bilgi herkese açıktır. (Evrenseldir.)
4. Bilimsel bilgiler nesnelidir. (Objektiftir.)
5. Bilim dinamiktir.
6. Bilimsel bilgi tutarlıdır.
7. Bilimsel çalışmalarda öngörüler vardır.
8. Bilimler seçicidir. (Sınırlıdır.)

BİLİMİN TARİH İÇİNDEKİ GELİŞİMİ

Bilim tarihi, bilimin nasıl ortaya çıktığı ve hangi aşamalardan geçtiğiyle ilgili çalışmalar yapar. Bütün insanlığın ortak çabasının ürünü olan bilim, günümüzdeki gelişmişlik düzeyine, geçmişten günümüze büyük çabaların sonucunda ulaşmıştır. Bilim tarihi, nesnel bilginin ortaya çıkışı ve gelişimi açısından dört aşamada açıklanabilir.

1. Mezopotamya Ve Mısır'da Bilim

İlk uygarlıkların yerleşim merkezi olan Dicle, Fırat ve Nil nehirlerinin kıyıları aynı zamanda ilk bilimin ortaya çıktığı yerlerdir. M.Ö. 3000'lerde, Mezopotamya'da kurulan Sümer uygarlığının, özellikle matematik işlemlerinde çok ileri düzeyde hesaplamalar yaptıkları bilinmektedir. Mısır uygarlığı matematik, geometri, astronomi ve tıp bilimi alanlarında bilimsel çalışmaların kapsamını genişletmiştir.

2. Eski Yunan'da Bilim

M.Ö. 600'lerde başlayan Yunan uygarlığı mitolojinin etkisinden çıkıp aklın, yani felsefenin etkisine girmiştir. Thales ve diğer düşünürler, doğa felsefesi ile bilimsel çalışmalara katkıda bulunmuşlardır.

Bu dönemde bilim adamlarıyla filozoflar aynı kişilerdi. Bu dönemde Aristoteles, biyolojik varlık alanı ile uğraşmış, ilk defa canlıları sınıflandırmıştır. Arşimedes (Arşimed) mekanik ile Galenos (Gallen) ise fizyoloji ile uğraşmıştır. Bu çalışmalar daha sonradan deneysel bilim olan doğa bilimlerinin ilk adımlarını oluşturur.

3. Ortaçağ'da Bilim

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 5. yüzyılda yıkılmasıyla 15. yüzyılda Rönesans'ın doğuşu arasındaki bin yıllık dönemde Batı Avrupa'da düşünce sisteminin merkezi olarak Hıristiyanlık kabul edildi. Bir düşünceyi ya da buluşu önermeden önce Hıristiyanlıkla bağdaştığının inananlara garanti edilmesi gerekiyordu.

Böylece, hangi düşüncelerin Hıristiyanlıkla uyumlu hale getirilebileceğinin, hangilerinin reddedilmesi gerektiğinin belirlenmesi için antik çağın en büyük filozoflarının eserleri incelenmeye irdelendi.

Dönemin sonuna doğru, zamanın büyük düşünce sistemlerini uyumlu bir bütün haline getiren bir dünya görüşü ortaya koyan Aquino'lu Thomas'ın yazılarında bu senteze ulaşıldı. Ortaçağ Avrupa'sında Hıristiyanlığın etkisiyle bilimsel çalışmalar terk edilerek, dinsel dogmaların akılla açıklanması yolu benimsendi. Bilim, incilin izin verdiği kadarıyla yapıldı.

Kilisenin düşünce üzerindeki yetkisi gevşediğinde, pek çok insan sadece aklın kullanılmasıyla dünyanın bilgisine ulaşabileceğine inanmaya başladı. Felsefede bu gelişme akılcılık olarak bilinir. Bu gelişmeyi Descartes başlattı, onu, akılcı felsefenin önemli simaları olan Spinoza ve Leibniz izledi. Ortaçağ Avrupa'sında bilimin gerilemesine karşın, doğuda İslam'ın etkisiyle gelişmeye başlamıştı.

İslam dünyasında, dinin bilime verdiği önem sonunda, müslüman ve müslüman olmayan bilim adamları büyük bir bilimsel çaba içine girerek, yeni bir bilimsel çağı başlatmıştır. Öncelikle Yunan, Hint, İran ve diğer uygarlıklardan yapılan çeviriler, İslam dünyasına aktarıldı. Bu çalışmalar M.S. 9, 10 ve 11. yüzyıllarda en üst noktaya ulaştı.

4. Rönesans'ta Bilim

Ortaçağın etkisinden kurtulan Avrupa, 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans hareketini yaşadı. Rönesans "yeniden doğuş" demektir. Eski Yunan uygarlığındaki aydınlanma dönemini yeniden başlatmak isteyen batı düşünürleri felsefe ve bilimde çok önemli çalışmalar yaptılar.

Öncelikle evreni din ile değil, akıl ile açıklamaya başladılar.

Özellikle F. Bacon ve Roger'in etkisiyle Rönesans döneminde deneyi temel alan doğa bilimlerine yönelme olmuştur. Felsefe ile bilimin sınırları çizildi. Bu dönemde bilim giderek felsefeden ayrılmaya başlamıştır. Bu dönemde, Aristoteles'in fizik bulgularıyla desteklenmiş. Batlamyus'un yer merkezli evren kuramı (Geosantrik), Kopernik tarafından çürütülerek yerine güneş merkezli evren (Helyosantrik) kuramı getirilmiştir.

Kopernik aynı zamanda insan merkezli evreni (Egosantrik) kaldırarak, güneş merkezli (Helyosantrik) evren anlayışını getirerek, modern çağın en önemli olayını gerçekleştirmiştir. Kopernik'in devrimi, Kepler ve Galileo'nun çalışmalarıyla desteklendi. F. Bacon'un bilim üzerinde yaptığı bilim felsefesi ve Descartes'in yöntem arayışı, bilimsel çalışmaların önemini iyice arttırdı. Newton, klasik fiziğin temel yasalarını ortaya koydu. Huygens, Boyle ve Gassand'inin çalışmalarıyla bilim, artık modern dönemin tek bilgi kaynağı olmuştur.

Rönesans'tan Sonra Bilim

Descartes'la başlayan yöntem sorunu J. St. Mili tarafından ele alındı. "*Mantık Sistemleri*" adlı kitabında Mill'in çağdaş doğa bilimlerinin yöntem sorununa bir çözüm getirmesi, bilimlerin felsefeden ayrılması sonucunu doğurdu. Claude Bernard modern biyolojiyi, Auguste Comte sosyolojiyi kurdu.

Wilhelm Wundt ve Fechner'in çalışmalarıyla da deneysel psikoloji kuruldu. 20. yy,'ın ortalarına gelindiğinde ise, fizikte devrim niteliğinde gelişmeler oldu ve modern fiziğin temelleri atıldı; Max Planck'in kuantum kuramı, Albert Einstein'in görecelik kuramı, Werner Heisenberg'in olasılık kuramı fizikte yerini aldı.

BİLİME FARKLI YAKLAŞIMLAR

Bilim tarihi süreç içerisinde farklılaşmış ve bu durum bilime karşı farklı yaklaşımları ortaya çıkarmıştır.

Bunlar:

- Bilimi bir ürün olarak anlamaya çalışan yaklaşım
- Bilimi bir etkinlik olarak anlamaya çalışan yaklaşım

1. Ürün Olarak Bilim

Bu görüş bilimi ve bilimsel kuramı, bilim adamının kişisel etkinlikleri sonucunda ortaya çıkan bir ürün veya bitmiş bir sonuç olarak ele alır. Bu görüşü 20. yüzyılın başlarında pozitivizm etkisiyle gelişen Mantıkçı Pozitivistler savunmuşlardır.

H.Reichenbach bilimi anlamak için bilim dilini çözümlenmekle işe başlar. Konuşma dilinin hataları, bilimede yansıdığı için dili iyi çözümlenerek belirsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlar.

Bunu da dili, sembolik bir diziye çevirerek yapabileceğini düşünür. Bu yaklaşıma göre, bilimi anlamak için bilim diye ortaya konmuş ürünlere bakmak gerekir.

Bu yaklaşımda söz konusu bilimsel metinler, sembolik mantığa çevrilir, ortaya çıkan ürüne bakılarak onun mantığı bulunmaya çalışılır (Mantıkçı Pozitivizm). Çünkü, sembolik mantıkla söz konusu metinler açıklığa kavuşturulabilir. Burada önemli olan, bir önermenin doğrulanabilir olup olmamasıdır. Doğrulanabilir olan önerme anlamlı (Bilgi verici) önermedir. Bu açıdan yalnız bilimin önermeleri anlamlı önermelerdir. Anlamlı bir cümle veya önerme olgusal olarak doğrulanabilir biçimdedir.

Eğer doğrulanma biçimine uymuyorsa anlamsızdır. Mantıkçı pozitivizmin anahtar kavramı olan doğrulama kavramını. R. Carnap en gelişmiş biçimiyle ifade eder. Carnap'a göre, sembolik mantık doğru ya da yanlış bilgi vermez. O, yalnız bilimlere ait metinleri anlamak için çözümlenici bir gereçtir.

Bilim felsefesinin amacı, doğrulanabilir önermelerden yola çıkarak yeni kuramlar oluşturmaktır. Mantık kurallarıyla öne sürülen varsayımlar, deney ve gözlemlerle doğrulanırsa kuram geçerli, yanlışlanırsa geçersiz ve çürütülmüş olur.

Bu yaklaşıma göre, bilim tümevarım yöntemini kullanır. Fakat Carnap'ın bu görüşleri Kari Popper tarafından çok ciddi biçimde eleştirilmiştir.

Carnap'ın doğrulanabilirlik ölçütü tümevarıma dayanmaktaydı. Popper'a göre, doğadaki herhangi bir olayı veya olguyu tümevarım ile doğrulamak mümkün değildir. Örneğin, "tüm kanatlılar uçar" önermesini tümevarım yoluyla, gözlem ve deneyle doğrulamak imkansızdır.

Bu yüzden bilimin yöntemi tümevarım değil, tümdengelim olmalıdır. Bilimselliğin ölçütü de doğrulama değil, yanlışlama olmalıdır.

Ürün Olarak Bilime Yapılan Eleştiriler

- Farklı alanlara ait bilimleri tek bir bilime (Fizik) indirgemek, gerçeğin değişik boyutlarını anlamayı engeller.
- Bilimin bağımsız kendine özgü kurallar koyma niteliği önemlidir.
- Ancak bilim, insan topluluğunun ortaklaşa oluşturduğu kültürel üründür.
- Bilimin ilerleyişi tekdüze değildir. Bilimlerdeki ilerleyişte zikzaklar, sıçramalar vardır. Bunlar ilerlemeyi çabuklaştırır.
- Bilim "temel bilim" haline gelmemiştir. Her bilim kendi içinde de alt disiplinlere ayrılmıştır.

2. Etkinlik Olarak Bilim

Bu yaklaşıma göre bilim, bilim adamının içinden geldiği toplumun etkisindedir. Bundan dolayı bilimi anlayabilmek için, bilimsel çalışmayı ortaya koyan insan topluluğunun iç yapısını, inançlarını, ilişkilerini incelemek gerekir. Bu yaklaşımın temsilcileri S. T. Kuhn ve S. Toulmin'dir. Kuhn; bilimi, bilim adamları topluluğunun etkinliği olarak inceler.

Kuhn; bilimsel süreci oluşturan adımları bir sıra ile açıklar. Bu süreç kendini yenileyerek devam eder. Bilim, statik (durgun) değil, devamlı hareket halinde ilerleyen bir etkinliktir. Bilim öncesi dönem, tüm bilimler için bir tür hazırlık dönemidir. Bu dönemde bilimsel olsun olmasın çeşitli yöntemler kullanılır. Kuhn, etkinlik olarak bilimi açıklarken paradigma kavramını kullanır. Paradigma, belli bir insan topluluğunun görüşü veya bilim adamının dış dünyayı açıklamada kullandığı bakış açısıdır.

Örneğin, Kopernik'in güneş merkezli sistemi, astronomların evrene bakış açısını belirleyen bir paradigmadır. Eğer paradigma, yeterli sayıda bilim adamları tarafından destekleniyorsa, bu paradigma etrafında toplanan bilim adamları topluluğu meydana gelir.

BİLİMSEL YÖNTEMİN ÖZELLİKLER

Bilimsel Yöntem Bilim, evrende yaşananları anlamak için olguları betimleme ve açıklamaya yönelir. Bilimsel yöntem ise betimleme ve açıklama yollarını içeren bir süreçtir. Bilim adamları bilimsel yöntemi kullanarak problem olarak gördükleri olayların neden - sonuç ilişkisini araştırırlar.

Evrende geçerli ve güvenilir bilgi elde etmek için "Bilimsel Yöntem" kullanılır. Bilimsel yöntemin kullanılması için bir problemin olması zorunludur. Sonra bu problemi ortaya koyan nedenler bulunur, neden - sonuç ilişkisi araştırılır. Araştırmanın yapılabilmesi için şu aşamalar gerçekleştirilir:

Bilimsel Yöntemin Aşamaları

1. Betimleme (Tasvir) Aşaması
2. Açıklama Aşaması
3. Bilimsel kuram

Olguları sistematik bir biçimde ve deneysel verilere dayandıran geniş kapsamlı açıklamalardır.

Bilimsel Kuramın Aşamaları

Hipotez

Olguları açıklamak için kabul edilen varsayımlardır. Kuram: Sınanmış, doğrulanmış hipotezlerin yasa öncesi en güçlü nedensel açıklama modelleridir.

Yasa

Her bilimsel buluşun (Kuram) tek tek olguları değil de olgular sınıfını açıklayarak birer kanun haline gelmesidir.

Öndeyi

Olgular arasındaki ilişkilerden oluşturulan genellemelerden yararlanarak henüz olmamış bir olguyu önceden kestirmedi.

BİLİMİN DEĞERİ ÜZERİNE FARKLI GÖRÜŞLER

Bilimin Teknolojik Değeri

Bilimin saf bilgisi, pratikte uygulama amacına göre iyi veya kötü olarak ortaya çıkar. Bilimin pratikte uygulanmasına ise teknoloji denir. Teknoloji, bir tür bilimsel bilginin kullanımı sonucu elde edilen araç gereçlerdir. Teknoloji, insan yaşamını kolaylaştırmak için üretilir. Ancak teknolojiyi, kullananın niyetine göre faydalı veya zararlı olabilir.

CEM ÜNLÜ İLTER
Felsefe grubu öğretmeni
www.cemunluilter.weebly.com

Bilimin Ahlaki Değeri

Bilim ve teknoloji, insanlığı daha ileri götürebileceği gibi, insanlığı yok da edebilir. Ahlaki ve manevi değerler, insanlara ait olgulardır. Bilim, teknolojiyi kullanana göre iyi veya kötü olabilir. Bu anlamda bilimin en büyük yararının ve değerinin "ahlaki" yararı ve değerinde bulunduğu bile söylenebilir.

Çünkü dünyanın küçüldüğü, bütün insanların farklı ırk, milliyet, cinsiyet, din ve ideolojileriyle birbirleriyle yakın ilişkiler içine girmek zorunda kaldıkları bir dünyada yaşıyoruz.

Bu durumda, barışın sağlanması için gerekli olan temel ahlaki nitelikler, her halde yukarıda sözünü ettiğimiz niteliklerdir.

Bilimin Entelektüel Değeri

Bilim insanlara belli bir dünya görüşü oluşturma, dünyaya bilim açısından bakma ve anlama imkanı verir. Bilimsellik sonucu insanlar yaşadığı toplumu, devleti ve dünyayı daha güzel ve yaşanabilir hale getirerek, huzur, barış ve hoşgörü atmosferinde aydın toplum bireylerinin yetişmesini sağlar.

Bilim ve bilimsel bilgi hayatla iç içedir insanın geliştikçe evren, insan ve yaşam hakkındaki sorularımıza cevap bulma isteği de artmaktadır. İnsanın entelektüel yönü, insanı tüm canlı ve cansız varlığın ötesine taşınmış doğaya egemen hale getirmiştir.